

Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра документознавства, інформаційної діяльності та українознавства

Максимчук (Бабій) Олеся Богданівна

**АРХІВНІ ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ КАНАДИ: РОЗВИТОК, ОСОБЛИВОСТІ,
ПОШУК**

спеціальність: 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
магістерська програма – Документознавство та інформаційна діяльність

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ДІДзм-21
О.Б. Максимчук (Бабій)

Науковий керівник:
к.е.н., викладач
О.Т. Патряк

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **О.Є. Гомотюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ВСТУП

Електронні інформаційні ресурси та Інтернет останнім часом завоювали масштабний інформаційний простір в усьому світі, проникли в усі сфери життя, створили нове інформаційне гуманістичне середовище, яке в такий прогресивний спосіб забезпечує права на інформацію та вільний доступ до необхідної користувачу інформації. Відбулося виникнення веб-сайтів різних офіційних та неофіційних організацій та окремих осіб як електронних документально-інформаційних систем. Офіційні архівні організації займають у цьому процесі важливе місце. Вони допомагають владним структурам та громадським організаціям виконувати свої суспільні обов'язки, розвивати зв'язки з громадськістю, міжнародною спільнотою, розбудовувати інформаційний простір держави, задовольняти суспільні потреби за допомогою електронних ресурсів. Найбільший інтерес для українського документознавства та архівознавства становлять ресурси офіційних та громадських архівних організації, що на сьогодні існують у світі, аналіз досвіду формування і змісту ресурсів, вивчення складу комплексів електронних документів, інформаційної структури.

Сучасний розвиток архівознавства у світі та в Україні зокрема не може бути представлений виокремлено від такого сегмента, як створення електронних ресурсів, розвиток доступу до них та їхнє представлення у мережі Інтернет, що вже давно та активно розвивається у провідних світових державах.

Нині архівна справа перебуває в центрі суспільно-політичного і культурного життя, активізується вивчення її історії та розвитку у світі, зокрема в країнах Східної та Західної Європи, в скандинавських країнах, Франції, Великобританії, Німеччині, США, Канаді.

Досвід цих країн є важливим об'єктом дослідження не лише архівістики, а й бібліотекознавства, оскільки, наприклад, в Канаді колекційні фонди бібліотек та архівів розглядаються історично як цілісні колекції. Канада є країною, яка була лідером у створенні дескриптивних стандартів у галузі

архівного описування та формування електронних ресурсів, сьогодні вона є прикладом інформатизації в архівній сфері.

Велику роль у канадській архівній системі, поряд із головною Радою архівів Канади (Canadian Council of Archives) відіграють регіональні ради архівів. Консультанти цих архівних рад пропонують послуги для архівів і архівістів: консультування архівних установ, що працюють у напрямі створення, вдосконалення та організації архівної практики. Консультаційні послуги доступні за телефоном, поштою, факсом або електронною поштою, на місці відвідувань, а також шляхом виступів на регіональних / провінційних зборах. Консультативні та освітні послуги можуть бути надані на семінарах, на місцях в архівах або в публікаціях

Мета роботи - охарактеризувати електронні ресурси архівної системи Канади та принципи їхнього представлення, висвітлити Канаду як лідера у сфері архівних ресурсів в Інтернеті, розглянути внесок канадських архівістів у розвиток сучасного архівознавства. Для досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити співвідношення понять архівний документ та електронний архівний документ;
- дослідити світовий досвід вивчення розвитку архівних інформаційних ресурсів;
- вивчити теоретичні засади та формування, функціонування архівних установ в Канаді;
- вивчення досвіду формування та організації доступу до архівної інформації;
- розкрити особливості організації документів у архівній системі Канади;
- розглянути Міжнародний стандарт архівного опису .

Об'єкт дослідження – організація доступу до архівної інформації в Канаді.

Предмет дослідження – вивчення та об'єктивне узагальнення канадського досвіду роботи архівних електронних установ та дослідження

принципів та критеріїв організації архівних документів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організації доступу до архівних електронних ресурсів Канади. Основні результати, які були отримані в процесі вирішення поставлених завдань та становлять наукову новизну дослідження, полягають у наступному:

удосконалено:

- методика організації доступу до архівних електронних ресурсів, що дозволило забезпечити вільний доступ до необхідної користувачу інформації;

набули подальшого розвитку:

- трактування поняття «електронний архів» – це база документів на електронних носіях та програмні засоби, що забезпечують конфіденційність, надійність зберігання та дозволяють здійснювати зручний і швидкий пошук документа;

- обґрунтування основних вимог, які ставляться до поняття «електронний архів» – інформація повинна бути доступною для подальшого використання, забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, у якому він був створений, має зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження документа, а також дату і час відправлення.

Практичне значення – матеріали проведеного дослідження стануть у нагоді для подальшого вивчення сучасного архівознавства, визначення тенденцій та шляхів його подальшого розвитку, зокрема в галузі створення електронних ресурсів, оптимізації процесів організації доступу до архівної інформації, вдосконалення існуючого стандарту архівного опису.

Обсяг і структура роботи. Робота складатиметься зі вступу, трьох розділів, що включають 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 95 найменувань. У тексті дипломної роботи міститься 1 таблиця. Загальний обсяг роботи 111 сторінок, з них 6 сторінок – список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. СТАН РОЗВИТКУ АРХІВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ КАНАДИ

1.1 Формування і розвиток архівної спадщини, архівних електронних ресурсів

Під електронним архівом розуміють базу документів на електронних носіях та програмні засоби, що дозволяють здійснювати пошук документа. Електронний архів повинна відповідати таким вимогам:

- Інформація повинна бути доступною для подальшого використання;
- Повинна бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, у якому він був створений;
- У разі наявності має зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження документа, а також дату і час відправлення.

Впровадження електронного архіву перш за все починається з потреби структурувати електронну інформацію, незалежно від виду документа. В електронному архіві будуть зберігатися документи, отримані від юридичних та фізичних осіб, зокрема:

- Статистичні документи – сюди ввійдуть документи єдиного зразка, які містять програму і результати статистичного спостереження. Він може мати різні назви, форма статистичного звіту, статистична картка, опитний лист, анкета;
- Документи за терміном зберігання – ввійдуть документи довгострокового і тимчасового зберігання, а також ліквідовані документи;
- Документи для самостійного завантаження – зареєстрований користувач самостійно завантажує документи в архів;
- Історичні документи – ввійдуть документи, що відображають історію району, міста, чи країни, а також документ історичних договорів за допомогою цих джерел відбувається активне дослідження минулого.

Створення електронного архіву дає можливість усунути проблеми, які

пов'язані із паперовою документацією і дозволить зменшити витрати на зберігання документів, забезпечення надійного зберігання документів, підвищити управління організації, ефективно працювати з потоком документів, забезпечити максимальної швидкості пошуку даних про документи.

Електронний архів має свої недоліки в порівнянні із звичайним архівом, такі як потреба у захисті від пошкодження чи знищення внаслідок втрати фізичних властивостей носіїв інформації (жорсткий диск, flashcard та інші), зміни програмних та апаратних компонентів, некоректне поводження з документами (через низьку компетентність користувачів).

Електронні ресурси відіграють важливу роль у здійсненні інформаційно-комунікаційної функції архіву і мають деякі переваги порівняно з традиційними засобами комунікації, а саме:

- формування позитивного образу установи (інформація про її історію, сучасний стан, організаційно-функціональні можливості, науково-технічний потенціал, участь у реалізації різноманітних проектів та інші);
- цілодобова доступність інформації для користувачів з усього світу;
- оперативне оновлення інформації;
- урахування запитів та пропозицій користувачів;
- надання великого обсягу інформації;
- можливість отримання мультимедійної інформації;
- персоналізація інформації, призначеної для певної цільової аудиторії;
- багатоаспектний та швидкий пошук необхідних даних у великих масивах інформації;
- отримання даних про відвідуваність веб-сайту, тобто про його результативність як засобу комунікації [55].

Електронні інформаційні ресурси та Інтернет останнім часом завоювали масштабний інформаційний простір в усьому світі, проникли в усі сфери життя, створили нове інформаційне гуманістичне середовище, яке в такий прогресивний спосіб забезпечує права на інформацію та вільний доступ до

необхідної користувачу інформації. Відбулося виникнення веб-сайтів різних офіційних та неофіційних організацій та окремих осіб як електронних документально інформаційних систем [45].

Офіційні архівні організації займають у цьому процесі важливе місце. Вони допомагають владним структурам та громадським організаціям виконувати свої суспільні обов'язки, розвивати зв'язки з громадськістю, міжнародною спільнотою, розбудовувати інформаційний простір держави, задовольняти суспільні потреби за допомогою електронних ресурсів. Найбільший інтерес для українського документознавства та архівознавства становлять ресурси офіційних та громадських архівних організації, що на сьогодні існують у світі, аналіз досвіду формування і змісту ресурсів, вивчення складу комплексів електронних документів, інформаційної структури.

Архівна справа будь-якої країни сьогодні тісно пов'язана із формуванням електронних ресурсів як адміністративної діяльності, так і безпосередньо спадщини – колекцій та зібрань, розширенням доступу та відображення у мережі Інтернет. Тому актуальним завданням архівної науки є вивчення розвитку архівних інформаційних ресурсів зарубіжних країн.

Канада є країною, що була лідером у створенні дескриптивних стандартів у галузі архівного описування та формування електронних ресурсів, сьогодні вона є зразковою щодо інформатизації в архівній сфері. Вивчення її досвіду є безумовно важливим для українського архівознавства та документознавства.

Інформаційні ресурси архівів за масштабами (рівнями) інформації можна класифікувати за типологічною ознакою на такі: міжнародні, національні, державні, регіональні (обласні), муніципальні (міські), ресурси інших архівних установ, громадських організацій тощо; за змістом – універсальні та тематичні; за характером інформації – первинні, вторинні, змішані.

На даний час найбільшим державним інформаційним ресурсом нашої держави є веб-портал Державної архівної служби України «Архіви України», який надає доступ до сайтів усіх державних архівних установ України. Так, веб-портал «Архіви України» надає користувачам доступ до документів

Національного архівного фонду України, а також інформаційні послуги у різних формах: надання інформацій про склад і зміст документів Національного архівного фонду України; надходження запитів до державних архівів та відправлення відповідей на них; безкоштовне користування електронними ресурсами [11].

На сучасному етапі розвитку архівної справи використання інформаційних ресурсів архівних фондів набули надзвичайної актуальності. Вимогою сьогодення є не лише забезпечення користувачам доступу до архівних документів через інформаційні бази та читальні зали, а й надання якомога повної та об'єктивної інформації про склад та зміст архівних фондів через глобальну мережу Інтернет.

Базові поняття документної інформації та архівного документа, документної системи мають певну історію та набувають нового змісту в науках та галузях знань. Сьогодні відбувається подальша еволюція цих понять. У сфері електронних інформаційних технологій поряд із поняттями електронної інформації та електронного документа, електронної документально-інформаційної системи дедалі частіше застосовуються споріднені терміни веб-сайт, веб-ресурс та веб-документ.

Тому в основі періодизації курсу знаходяться важливі зміни в інформатизації архівної справи України та світу:

I етап – 1960-ті рр. – 1990 р. – розвиток комп'ютерних технологій та впровадження їх у роботу архівних установ у вигляді пофондових каталогів (США, Велика Британія, Канада, СРСР). Створення першого бібліотечного й архівного формату MARC (Machine-readable cataloguing) на початку 1960-х рр. бібліотекою Конгресу США відбулося із поширенням перших електронних каталогів. Цей формат постійно розвивається, на сьогодні в США вже діє версія MARC21. Архівісти багатьох країнах світу почали створювати аналогічні продукти: у Великій Британії – UKMARC, Канаді – CANMARC, Австралії – AUSMARC, що базувалися на MARC, але містили відмінності та відображали традиції кожної країни щодо каталогізації бібліотечних й архівних фондів.

У 1970-х рр. постала проблема міжнародного обміну, якому заважали відмінності у форматах. У 1978 р. на форумі у Таорміні (Італія, Сицилія) за участю ЮНЕСКО вирішено створити загальний комунікативний формат (CCF). Перше керівництво з його застосування з'являється у 1984 р. Проте вже у 1987 р. IFLA (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ) визнала своїм офіційним форматом UNIMARC, а CCF з 1991 р. припинив свій подальший розвиток через появу нових видів документів, що не вписувалися у його просту форму (А. Хопкінсон, експерт з форматів з бібліотеки Мілдсекського університету (Великобританія)).

У кінці 1980-х рр. в СРСР, до складу якого входила архівна система України, розпочато створення електронного каталогу фондів – Центрального фондового каталогу (ЦФК) Державного архівного фонду СРСР (ДАФ СРСР) та автоматизацію ділових процесів установ, спираючись на досягнення радянської кібернетики [85]. Всесоюзним науково-дослідним інститутом документознавства та архівної справи розроблено відповідні методичні рекомендації, яким бракувало прикладного характеру через недостатнє впровадження автоматизації в архівну справу та ділові процеси.

У цей час Головархів надав інформацію про українські архівні фонди, які вважалися частиною ДАФ СРСР, для наповнення електронного ЦФК. Однак через розпад Радянського Союзу цей проект не був завершений.

Процеси автоматизації діловодства стикнулися з недосконалістю комп'ютерної техніки та брак кваліфікованих працівників для роботи з нею.

II етап – 1991 – 1990-ті рр. характеризується впровадженням інформаційних технологій в архівну справу незалежної України.

Створення продуктів на базі радянських ЕОМ не набуло поширення. Оскільки робота зі складання довідників сама по собі надзвичайно трудомістка, електронні довідники мали розроблятися системно, у вигляді архівного інформаційного ресурсу, базуючись на здобутках світової науки в цьому напрямку. Україна як член МРА (з 1948 р.) залучилася до світового досвіду та підключилася до розробки нових архівних інформаційних ресурсів.

Аналізуючи труднощі, з якими стикнулися українські архівісти, реалізуючи цей проект в незалежній Україні, можна дійти висновку, що технологічні проблеми були лише невеликою його частиною. Головним пріоритетом для українських архівістів стає створення адекватної вторинної архівної інформації та вдосконалення існуючого довідкового апарату в цілому.

Порушення основних принципів архівного описування, сформульованих світовою спільнотою, у сторону політизації та ідеологізації за радянських часів негативно відобразилося на якості довідкового апарату. Значна частина фондів була засекреченою. Після розсекречення створення довідкового апарату до них потребувало напруженої роботи. Тільки за таких умов новий український інформаційний продукт став би потрібний науці та суспільству.

Таким чином, першим кроком стало створення нормативно-правової бази інформації, прийняття Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993 р.), започаткування програми Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна україніка» тощо [52].

У 1994 р. створено Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД). Його співробітникам належить низка публікацій теоретико-методологічного, методичного, оглядового характеру, що складають фундамент подальшого розвитку національної архівної інформаційної системи.

У цей час архівні установи починають створення електронних пошукових баз даних для задоволення потреб користувачів архівної інформації (бази даних «Вигнані до Німеччини», «Репресовані»), а підприємства усіх форм власності використовують комп'ютерну техніку для автоматизації ділових процесів.

Цей важливий практичний досвід поряд із законотворчою та науково-методичною діяльністю державних органів влади та безпосередньо архівних установ створив фундамент для побудови національної інформаційної системи на початку нового XXI століття [91].

III етап – з 2000 р. – по сьогоднішній день – початок створення національної

архівної інформаційної системи України.

Започатковано серією публікацій Г. Боряка, Ю. Забенької тощо у Віснику Державного комітету архівів України під загальною назвою «Архіви України в Інтернеті». У них надана інформація про стан інформатизації архівів у 1990-х рр. (Г. Боряк), загальні відомості з історії виникнення та розвитку Інтернету (Ю. Забенько), заходи УДНДІАСД у галузі автоматизації архівної справи з початку утворення інституту (В. Ляхоцький). Необхідність підведення підсумків попереднього етапу була зумовлена потребою у нових, рішучих діях щодо інформатизації [90].

Першим кроком стало відкриття веб-порталу Державного комітету архівів України у 2000 р. (з оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 25 жовтня 2000 р. «Про затвердження структури офіційного Web-сайту Держкомархіву України» від 3 листопада 2000 р. № 63) [15].

Для повноцінного функціонування ресурсу його було необхідно наповнити суспільно-затребуваною інформацією. Крім нормативно-правової бази та інформації про систему архівних установ, було заплановано розмістити на ньому архівні бази даних.

У 2001 р. згідно із рішенням колегії державного комітету архівів України від 17 січня 2001 р. «Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України» було започатковано створення архівних баз даних [68].

Двома роками раніше затверджено Порядок здійснення централізованого державного обліку документів історико-культурної спадщини, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України (наказ № 67 від 11 листопада 1999 р., зареєстрований Міністерством юстиції 29 листопада 1999 р.). Це спонукало архівні установи щоб скласти картки обліку на документи зарубіжної україніки, що зберігаються у їхніх фондах, фондувати копії таких документів, зроблених ще за радянських часів, та реєструвати нові надходження з-за кордону.

У 2007 р. було створено Центральний державний електронний архів України (ЦДЕА України) [86]. Саме на нього покладено вирішення проблем із збереженням цифрової спадщини в Україні, від розробки правої бази та координації діяльності архівних установ до безпосередньої збереженості.

Водночас, зроблено важливі кроки щодо легалізації програмного забезпечення, що в свою чергу легалізує програмні продукти, створювані архівами з його допомогою, починаючи від електронного діловодства, закінчуючи архівними базами даних.

Державні архівні установи України можна поділити на: центральні, місцеві, галузеві, Національної академії наук України, Міністерства культури, Міністерства освіти і науки, музеї та громадські інституції пам'яті.

Сучасний розвиток архівознавства у світі та в Україні зокрема не може бути представлений виокремлено від такого сегмента, як створення електронних ресурсів, розвиток доступу до них та їхнє представлення у мережі Інтернет, що вже давно та активно розвивається у провідних світових державах.

Досвід цих країн є важливим об'єктом дослідження не лише архівістики, а й бібліотекознавства, оскільки, наприклад, в Канаді колекційні фонди бібліотек та архівів розглядаються історично як цілісні колекції.

Канада є країною, яка була лідером у створенні дескриптивних стандартів у галузі архівного описування та формування електронних ресурсів, сьогодні вона є прикладом інформатизації в архівній сфері.

Архіви Канади були об'єктом дослідження лише з огляду на вивчення архівної україніки, теми, що ґрунтовно представлена в дослідженнях І. Матяш, Б. Кравченка, Я. Розумного [53].

Короткий анотований довідник архівних матеріалів з історії України в Канаді був підготовлений в Канадському інституті українських студій Альбертського університету директором Інституту Б. Кравченком в 1990 р. і містив попередній перелік закладів, що зберігають зібрання рукописної україніки. Він репрезентує 21 колекцію з двох державних архівів, двох бібліотек та двох громадських організацій [13].

Значна увага питанню визначення поняття «електронний документ» приділялася не лише в законодавчих та нормативно-правових документах, а також у наукових дослідженнях. Багатьма вченими були зроблені спроби дати визначення поняттю «електронний документ». Серед них нами виділено декілька основних точок зору щодо визначення терміну «електронний документ». Одні вчені виділяють електронний документ як підтип звичайного документа з традиційними носіями інформації, достовірність якого може бути доведена шляхом його ідентифікації. Також є вчені, які виділяють декілька груп або класифікацій електронних документів і дають кожній з них своє визначення. Основні групи визначень електронного документа:

- Електронний документ – це машиночитаний документ, документ на машинному носієві;
- Електронний документ – це особливий тип документа;
- Електронний документ – це електронна форма документа.

Ці групи електронних документів також виділяє вчений Ю. З. Залаєв, який кожній із груп дає свою унікальну назву. До першої групи він відносить оцифровані електронні, тобто документи, отримані в результаті конверсії паперових і технотронних документів (аудіовізуальні, електронні документи) у цифрову форму. Другу групу утворюють електронні документи в сучасному розумінні – документи, що існують тільки в цифровому вигляді. На мою думку, до електронних документів необхідно вживати не словосполучення «цифровий вигляд», а «електронна (цифрова) форма». Останню, третю групу становлять електронні документи – продукти безпаперових технологій. До неї входять документи, отримані при пересиланні повідомлень у вигляді файлів по телекомунікаційних каналах, за допомогою електронної пошти [95].

У більшості країн світу термін «документ в електронній формі» прирівнюється із терміном «електронний документ», оскільки досить часто останній взагалі не використовується, замість нього застосовують: «electronic message», «message» або «electronic data», які термінологічно є поняттями «електронне повідомлення», «повідомлення», «електронні дані» тощо [37].

1.2 Історичні особливості Канади в аспектах структури архівної системи

Розвиток міжнародної архівної стандартизації у 80 – 90-х роках ХХ ст. пройшов складний шлях узгодження принципів і правил опису архівних документів, груп, колекцій, фондів, сумісних на міжнародному рівні для створення корпоративної електронної мережі провідних англомовних країн, у тому числі й Канади. Вона взяла на себе основну роботу з уніфікації архівного описування і пройшла тривалий час діяльності архівних робочих груп, створених Канадською радою архівів та Асоціацією архівістів Канади.

Разом із тим, попри безсистемність розвитку архівної справи, кількість архівів та їхніх працівників у Канаді постійно зростала. У своїй повсякденній діяльності архівісти були тісно пов'язані з істориками – головними користувачами архівів. Тож не дивно, що «колискою» професійних об'єднань канадських архівістів судилося стати саме Канадській історичній асоціації.

Канадська історична асоціація виникла у травні 1922 р. з колишньої Асоціації історичних пам'яток (Historic Landmarks Association) [27]. Першопочатково її склад був досить еkleктичним: до нього входили як історики з університетською освітою, так і історики без спеціальної освіти, архівісти та інші. Першим президентом Асоціації Лоуренсом Берпі (Lawrence Burree) було визначено її цілі та пріоритети: дослідження різних аспектів історії, спираючись на першоджерела; ретельне цитування джерел задля можливості верифікації дослідницьких результатів; взаємодія істориків із різних провінцій та їхнє згуртування в єдине ціле тощо. Поступово зустрічі членів США еволюціонували від засідань «гуртка любителів історії» до проведення наукових конференцій, участь у яких надавала відчуття приналежності до історичної професії [87].

Під час Другої світової війни США остаточно перетворилася на професійну асоціацію істориків, що опікувалася, передусім, захистом власних інтересів: запобіганням дискримінації істориків, посиленням фінансування досліджень із гуманітарних наук тощо. У 1940 р. було засновано комісію з

метою збереження документів, що стосувалися війни, а вже у 1950-х роках члени Асоціації обіймали місця у державній комісії з експертизи цінності документів.

Зростання кількості архівів та архівістів, посилення ролі архівів у суспільстві, необхідність захисту архівних колекцій зумовили формування у складі СНА окремого структурного підрозділу архівістів – Архівної комісії (Archives Committee), що виникла у 1953 р., а 1956 р. змінила свою назву на Архівну секцію (Archives Section). Головною метою цього підрозділу стало задоволення потреб архівістів у різних сферах.

Разом із Державним архівом Канади (Public Archives of Canada, PAC) Архівна секція СНА сприяла створенню архівознавчих курсів на базі університетів (так, у червні 1964 р. у Карлтонському університеті у м. Оттава відбулися курси з теми «Архівні принципи та управління архівами»). Також проводилися щорічні збори членів секції. Зокрема, у 1963 р. в Університеті Лаваля (м. Квебек) відбулися збори представників різних федеральних та регіональних архівних установ: Державного архіву Канади, Університету Торонто, Університету Макгілла (м. Монреаль), архіву Міністерства закордонних справ Канади тощо. Учасники цих зборів виступали з доповідями щодо стану справ у своїх установах; тут відбувалися дискусії з актуальних питань канадської архівної справи та діяльності секції; обирався її керівний склад.

Важливою подією в історії Архівної секції СНА стало видання у 1963 р. першого випуску інформаційного бюлетеня «Канадський архівіст» («Canadian Archivist. Newsletter»). Метою цього видання була публікація окремих документів, поширення інформації та новин у архівній справі, популяризація як самої секції, так і історичної асоціації загалом.

Таким чином, протягом 1960-х років відбувався бурхливий розвиток Архівної секції Канадської історичної асоціації, якій вдалося об'єднати архівістів майже з усієї Канади. Свідченням цього є ті трансформації, що їх зазнавав «Канадський архівіст» – видання кілька разів змінювало свою

структуру та зовнішній вигляд, перетворившись з інформаційного бюлетеня на повноцінний науковий журнал, який висвітлював актуальні та дискусійні питання канадської архівної справи. У 1969 р. редактор «Канадського архівіста» Х'ю Тейлор (Hugh A. Taylor) мав усі підстави для констатації: «Останніми роками чисельність архівістів у Канаді постійно зростає, і ця професія заслуговує на гідний форум для новин, думок та досліджень ...» [84].

Однак варто зауважити, що Архівна секція існувала переважно як об'єднання англомовних архівістів, а, отже, не забезпечувала комунікацію та представництво інтересів французької частини канадської архівної спільноти. Із метою усунення цього дисбалансу 9 грудня 1967 р. у м. Квебек було засновано Асоціацію архівістів Квебеку (Association des archivistes du Quebec, AAQ), яка вже протягом першого року існування об'єднала навколо себе 175 франкомовних архівістів Канади [84].

Значне зростання чисельності канадських архівістів, відкриття нових архівних осередків, заснування регіональних професійних об'єднань, потреби у розвитку архівної освіти, адаптації архівної справи до науково-технічного прогресу, створенні єдиного «голосу архівної спільноти» зумовлювали необхідність суттєвих змін в Архівній секції, передусім – отримання незалежності від США.

Неминучість таких змін стала очевидною у 1973 р. під час щорічних зборів секції, що відбулись у м. Кінгстон. На цих зборах було створено «Комісію майбутнього», мета якої – визначення подальшої форми існування спільноти архівістів. Головою комісії було обрано Х'ю Тейлора.

Одним із можливих варіантів подальшого існування Архівної секції було її приєднання до Товариства американських архівістів (Society of American Archivists, SAA), яке передбачало визнання провінційних асоціацій на правах регіональних груп та створення канадської архівної ради як представника на національному рівні. Цьому сприяли давні зв'язки між архівістами Канади та Сполучених Штатів – участь канадських архівістів у американських архівних конференціях, їхнє членство у SAA, публікації у журналі

«Американський архівіст» тощо [20].

Але більший ентузіазм серед архівної спільноти викликала ідея заснування окремої незалежної асоціації, яку активно підтримував Х'ю Тейлор та інші видатні архівісти Канади. Протягом 1974 р. Архівна секція зосередилася на розробленні статуту і положень, які б законодавчо оформлювали заснування нового об'єднання архівістів, а також на популяризації ідеї створення такого об'єднання серед архівної спільноти. Останній голова Архівної секції Майкл Свіфт у своєму зверненні на сторінках «Канадського архівіста» підкреслив важливість здійсненої «Комісією майбутнього» роботи, яка проклала шлях для створення окремої асоціації вже протягом наступного 1975 року.

Статут Асоціації канадських архівістів було затверджено на останніх зборах Архівної секції Канадської історичної асоціації, що відбулися 3 червня 1975 р. у м. Едмонтон. Тоді ж було обрано і раду директорів нової організації, що складалася з п'яти членів. Першим президентом АСА став Гордон Доддс (Gordon Dodds), який був до цього заступником голови Архівної секції та активним членом «Комісії майбутнього».

Від Архівної секції США Асоціацію канадських архівістів відрізняло, передусім, прагнення стати об'єднанням архівістів на національному та міжнародному рівнях. Разом із цим, вихід зі складу історичної асоціації задовольняв іншу потребу архівістів, надаючи можливість відмовитися від домінанти теоретичних досліджень на користь накопичення прикладних знань, необхідних архівістам у їхній повсякденній діяльності. Цей напрям розвитку ще у 1967 р. обрали архівісти з Асоціації архівістів Квебеку, які оголосили свій журнал «Archives» («Архіви»), передусім, практичним виданням.

Асоціація архівістів Квебеку приязно поставилася до заснування нового професійного об'єднання архівістів. Налагодження зв'язків між двома асоціаціями було надзвичайно важливим для уникнення ситуацій, коли б позиція однієї з них не збігалася з думкою іншої або ж цілковито їй суперечила. Тому керівництво двох асоціацій домовилося про співпрацю та заснування на правах партнерства спільного органу – Бюро канадських архівістів (Bureau of

Canadian Archivists, BCA), що мало за мету координацію дій та представництво (головним чином, міжнародне) цих організацій. До складу BCA увійшло по три представники від кожної асоціації.

Головним здобутком Бюро стало спільне створення правил архівного описування (Rules for Archival Description), які вплинули на розвиток не лише канадської, а й світової архівістики [69]. Незважаючи на те, що BCA припинило свою діяльність у 2010 р., обидві асоціації продовжують співпрацювати й донині, відіграючи важливу роль в архівній системі Канади.

Упродовж перших п'яти років існування АСА мала чималий вплив на архівну ситуацію в країні. Щорічні конференції, архівний вісник («Archives Bulletin», виходив з 1976 р.), новий журнал «Archivaria» (ідейний наступник «Канадського архівіста»), різноманітні комісії, що опікувалися різними аспектами діяльності Асоціації (наприклад, освітньою комісією у 1976 р. було вперше підготовлено рекомендації щодо створення магістерської програми з архівознавства «A Guidelines Towards a Curriculum for a Master's Degree in Archival Science») – усе це стало виразним свідченням поступової професіоналізації архівної справи у Канаді.

У наступні роки Асоціація канадських архівістів продовжувала свою плідну діяльність: 1977 р. було видано перелік канадських архівних установ («Directory of Canadian Records and Manuscripts Repositories») [25], 1978 р. завершено юридичне оформлення АСА як організації. У 1985 р. Асоціація взяла активну участь у створенні Канадської ради архівів (Canadian Council of Archives). Метою цього органу, до якого увійшли представники державних і регіональних архівів та професійних об'єднань архівістів (АСА й ААQ), стало визначення національних пріоритетів у архівній сфері, надання рекомендацій щодо функціонування канадської архівної системи тощо[22].

Разом із цим, процес формування Асоціації канадських архівістів як професійного об'єднання, спроможного ефективно вирішувати поставлені перед ним завдання, не був одномоментним. Про це свідчить критичний відгук щодо проведення щорічних зборів АСА, що з'явився у 1977 р. на сторінках

журналу «Archivaria». Зокрема, його автор наголошував на неефективності комунікації між архівістами, відсутності дискусії чи конкретних рішень щодо розвитку архівної професії.

Сьогодні АСА є провідною асоціацією англomовних архівістів Канади та нараховує понад 600 членів. У 2004 р. було створено офіс Асоціації (до 2012 р. на спільній території з офісами США та Канадської ради архівів), що нині розташований у м. Оттава.

Метою діяльності Асоціації є лідерство в архівній професії, сприяння розумінню та шанобливому ставленню до канадської архівної спадщини. У її сучасному складі діє шість комісій: комунікаційна (Communications Committee), просвітницька (Outreach Committee), професійно-освітня (Professional Learning Committee), з питань членства в Асоціації (Membership Development Committee), з питань управління (Governance Committee) та етична (Ethics Committee).

Основними пріоритетами та напрямками діяльності АСА нині є: 1) репрезентація та захист інтересів архівістів; 2) забезпечення комунікації між її членами; 3) управління Асоціацією; 4) популяризація архівної професії та архівної спадщини; 5) сприяння архівній освіті та професійному розвитку.

Асоціація здійснює представництво інтересів архівістів переважно через листування від імені свого президента (іноді спільно – від імені кількох організацій, таких як Канадська рада архівів та Асоціація архівістів Квебеку). Із цими листами АСА звертається як до місцевих, так і до національних органів влади, окремих політичних діячів, представників інших держав та окремих організацій.

Розвиткові комунікації між представниками архівної професії сприяють, передусім, щорічні конференції АСА, які є ефективними форумами для поширення ідей, думок та досвіду архівістів. Поряд із професійними архівістами долучитися до участі у цих конференціях мають змогу і студенти, запропонувавши теми доповідей на засіданні Студентської секції (Students Session) [42].

Уявлення про щорічні конференції АСА як виключно формальні заходи було би досить обмеженим. Не менш важливою та корисною для підтримування комунікації між архівістами та створення відчуття приналежності до архівної спільноти є неофіційна частина цих конференцій (фуршет, танцювальні вечірки, спортивні ігри тощо).

Вагому роль у сфері комунікації відіграє науковий журнал Асоціації канадських архівістів «Archivaria». Протягом свого існування йому вдалося стати не тільки загально канадським, але й міжнародним форумом для архівних дискусій. Завдяки журналу відбувався активний обмін ідеями і думками та, як наслідок, розвиток архівної професії у Канаді.

Популяризацію архівів та архівної справи у суспільстві АСА здійснює через розміщення інформації на офіційному сайті, видання невеличких тематичних буклетів, сприяння у наданні послуг архівного консалтингу тощо. Серед засобів, які застосовує АСА задля сприяння професійному розвитку архівістів, варто зазначити підготовку інформаційних матеріалів з архівної освіти, проведення студентських форумів на базі університетів, метою яких є залучення студентів до Асоціації та архівної професії, організацію щорічних фахових семінарів та короткострокових курсів підвищення кваліфікації архівістів [28].

Дескриптивні стандарти основи будь-яких проектів створення корпоративних електронних каталогів і баз даних проходять тривалий шлях узгодження. Архівні стандарти було прийнято наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Основними стандартами, прийнятими для опису архівних документів, стали ISAD (G) (Загальний міжнародний стандарт архівного описування) та ISAAR (CPF) (Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб та сімей) [38]. Остання версія ISAD(G) була прийнята в 2008 р. Значною допомогою стало те, що до цього часу вже були створені основні бібліографічні стандарти та формати обміну, що дало можливість архівістам під час розробки враховувати попередній досвід.

Для забезпечення стандартизованого обміну записами ними каталогами

призначений формат метаданих для архівного опису EAD (Encoded Archival Description), що забезпечує функції аналогічні MARC-формату для бібліографічних записів. Цей формат передбачає у кодованих даних забезпечення сумісності з бібліографічним стандартом MARC 21[46]. Хоча стандарт став обов'язковим для членів корпоративної мережі, у тому числі США, Великої Британії, Канади, Австралії, Голландії, він урахував і деякі специфічні особливості досвіду розробки та представлення інформації [54].

Архівісти цих країн взяли активну участь у розробці та впровадженні стандартів. Досвід стандартизації архівного опису є важливим для українських архівістів та документалістів, однак й сьогодні він не став об'єктом наукового дослідження. Певне його висвітлення здійснилося під час перекладів документів робочих груп, здійснених Л. Дубровіною, які було розміщено у виданні «Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні» [43]. Серед цих документів було опубліковано переклад методичної праці С. Хенсена «Архіви, особові фонди та рукописні зібрання: До правил уніфікованої каталогізації архівних та рукописних документів» (1989) (Hensen, Steven. L. Archives, Personal Papers and Manuscripts. – Washinton: LC, 1989), виданої у Вашингтоні Бібліотекою Конгресу США. Крім того, ними був зроблений переклад ще одного методичного документа під егідою Секретаріату Комісії МРА зі стандартів опису «Принципи архівного опису (перший перероблений варіант)», виданий у Мадриді (Іспанія) в 1992 р., а також зарубіжна анотована бібліографія з питань уніфікації та стандартизації архівної каталогізації. Крім того, необхідно послатися й на переклад, зроблений Г. Папакіним, видання Загального міжнародного стандарту архівного опису ISAD (G) (1999), схваленого Комітетом з дескриптивних стандартів Міжнародної ради архівів (ІСА) на нараді в Стокгольмі (Швеція) 19 – 22 вересня 1999 року.

Разом з тим, хоча стандарт ISAD (G) був перекладений, його застосування не знайшло значного поширення в Україні. Тому поставлена мета оприлюднення цього досвіду та розкриття особливостей урахування традиційних

підходів різних систем опису під час стандартизації, що можуть слугувати прикладом для вітчизняної стандартизації.

Особливістю канадського досвіду розробки архівного стандарту в порівнянні із США та Великою Британією було те, що розбудова автоматизації архівної системи Канади вирішувалась і фінансувалась на загальнодержавному рівні за підтримки головної національної архівної установи Canadian Council of Archives (CCA) та Асоціації архівістів Канади (Association of Canadian Archivists, ACA) [1]. У Канаді для розробки і впровадження архівних стандартів і програмного забезпечення було створено Комітет планування описових стандартів (Planning Committee on Descriptive Standards, PCDS) з метою координації розробки описових стандартів для архівної справи Канади і правил архівного опису (Rules for Archival Description, RAD) [71], які вперше були опубліковані в 1990 р.. Системний аналіз стану розвитку канадських архівних програм з початку 70-х років ХХ ст. було здійснено в 1983 – 1985 рр. в опублікованому звіті Канадської робочої групи зі стандартизації архівного опису, яка розпочала уніфікацію архівного опису, де зазначено, що відсутність описових стандартів серйозно перешкоджає створенню інформаційної архівної системи на національному рівні [76].

У листопаді 1983 р. Бюро канадських архівістів (Bureau of Canadian Archivists, BCA) отримало кошти на робочу групу для аналізу питань розробки архівного дескриптивного стандарту і вироблення комплексу пропозицій щодо усунення існуючих недоліків у цій справі. Результати роботи групи були опубліковані в грудні 1985 р. На основі рекомендацій робочої групи було створено Комітет планування описових стандартів (Planning Committee on Descriptive Standards, PCDS) для планування та координації розвитку описових стандартів для архівної справи Канади.

Перше засідання комітету відбулося на початку 1987 р. У його склад входять по два представники від Асоціації архівістів Квебеку (Association des archivistes du Quйbec, AAQ) та Асоціації канадських архівістів (Association of Canadian Archivists, ACA), генеральний секретар Бюро канадських архівістів

(Bureau of Canadian Archivists, BCA) і спостерігач із Національного архіву Канади (National Archives of Canada, NAC) [61]. Фактичне освоєння правил відбувається в кількох робочих групах, призначених Комітетом з планування, які були зосереджені на описі на рівні фонду та описі конкретних класів матеріалів: текстові записи, графічні матеріали, архітектурні креслення, рухомі зображення, звукозаписи, картографічні матеріали, комп'ютерні файли, мікроформи тощо.

Є ряд фундаментальних відмінностей між канадським й американським підходами, які відображені в стандартах на сучасній стадії розробки цих двох країн, і це надалі буде впливати на майбутні зусилля, спрямовані на міжнародне співробітництво. По-перше, канадці базують свою роботу на централізованому виробленні загальних положень на основі аналізу існуючої практики. Деякі описали цей підхід як «зверху – вниз» і протиставляють його підходу «знизу – вгору», прийнятому в проектах США, де головна ініціатива належить кінцевим користувачам і загальні принципи виробляються за системним аналізом їхніх пропозицій. Друга відмінність полягає в обмеженні застосування правил канадського архівного опису та оприлюднення до завершення процесів розміщення документів і надання доступу до них. Інша відмінність у тому, що правила, які розробляються в Канаді, не прив'язані до конкретних форматів.

Архівісти у США в процесі розробки архівного стандарту зосередили значні зусилля для розробки стандартів для дуже конкретних програмних продуктів – на базі формату USMARC AMC (Archival and Manuscripts Control). На відміну від цього у Канаді було вирішено розробити правила для елементів даних, які можна використовувати в будь-яких системах автоматизації. Правила призначені лише для визначення змісту різних елементів даних, які можуть бути використані в архівному описі.

Головною відмінністю підходів США й Канади, було розходження у тому, що канадське рішення базувалась на принципі: «Відкласти розвиток автоматизованих архівних систем до вироблення професійно узгоджених правил архівного опису». Більша частина роботи з архівними стандартами в

США будувалася на чолі з університетськими архівістами, особливо із великих наукових бібліотек, які бачили величезний потенціал у використанні автоматизованої бібліографічної мережі. Вони одразу виробляли MARC сумісний формат архівного опису та правила каталогізації, для того щоб брати участь у цих мережах. Підсумком цього стала розробка формату USMARC AMC (USMARC Format for Archival and Manuscripts Control) для опису рукописних та архівних матеріалів і правил опису архівних, персональних і рукописних документів (Archives, Personal Papers, and Manuscripts, APPM), узгоджених з англо-американськими правилами каталогізації.

Незважаючи на описані відмінності між канадським і американським підходами до автоматизації архівної справи, між ними є багато спільного. Обидві групи дослідників згодні, що архівний опис повинен мати ієрархічну структуру й будуватись від загального до конкретного, тобто опис більш загальних одиниць зберігання (фонди, колекції, групи,) має передувати будь-яким спробам опису архівних матеріалів на рівні елементів опису [79].

Крім того, визначення формату USMARC AMC як міжнародного засобу комунікації в обміні інформацією призвело до того, що канадські правила відповідають міжнародному стандартному бібліографічному опису (ISBDs), що робить їх сумісними, як з форматом MARC, так і англоамериканськими правилами каталогізації (Anglo-American Cataloguing Rules , AACR). Канадські правила архівного опису (Rules for Archival Description, RAD) також відображають канадські архівні традиції, які можна визначити як Total Archives («Архів усього»). Це підхід, у рамках якого архівні установи, на відміну від європейських або американських архівів, не розрізняються за своїми правилами на державні, урядові або приватні архіви.

Таким чином, RAD має комплексний характер, містить правила для опису від фондів до його частин, незалежно від форми матеріалу, створюваних окремими особами або юридичними особами, що діють у державному або приватному секторі. За аналогією, як канадські архівні традиції можна охарактеризувати як «Архів усього», так і RAD можна охарактеризувати як

Total Description («Опис усього»), що дає змогу використовувати RAD для опису будь-яких видів архівних документів, груп, колекцій, фондів і забезпечення необхідних пошукових точок доступу. Канадські правила архівного опису (Rules for Archival Description, RAD) базуються на канадській архівній традиції. У межах цієї традиції мета укладання описів архівних матеріалів визначається як ідентифікація, розкриття контексту й змісту архівних матеріалів, що має сприяти їхній доступності для користувачів .

Конкретними цілями архівного опису, на яких базується стандарт RAD, є забезпечення доступу до архівних матеріалів через опис матеріалів; сприяння розумінню архівних матеріалів через розкриття змісту, контексту і структури документів; встановлення зв'язків між архівними матеріалами на основі документування всього ланцюжка надходжень, розміщення, обставин створення і використання. Система RAD заснована на тому, що кожен архівний документ є частиною групи і пов'язаний з усіма іншими документами в цій групі, а головною функцією створення опису архівного матеріалу є укладання довідкового апарату який забезпечує: – ідентифікацію походження, дати та місця створення, кількісних і фізичних характеристик архівних матеріалів; – надання інформації про особу або установу, що причетна до створення документа; – надання інформації про зміст документа.

Організація описів матеріалів ґрунтується на багаторівневому принципі, формується за такими правилами: обов'язковий перехід опису від загального до приватного; включення тільки тієї інформації, яка належить до рівня, на якому матеріал описується; запобігання повторам і дублюванням інформації; забезпечення зв'язків між ієрархічними рівнями подання матеріалів.

Розглянемо більш детально головні принципи, яким підпорядковано RAD, уточнені та конкретизовані в новій версії стандарту 2008 р.. Архівний опис, заснований на принципі поваги фонду (*respect des fonds*). Принцип «поваги фонду» (*respect des fonds*), або принцип походження (*principe de provenance*), пов'язаний з організацією документів у межах фонду за принципом походження і з недробимістю фонду – фундаментальний у

вітчизняному та канадському архівознавстві. Недотримання цього принципу призводить до утворення безлічі тематичних, видових та інших колекцій, серій або зборів документів, що практикується в архівній справі ряду країн, створює реальні труднощі не тільки у вирішенні багатьох термінологічних питань, а й призводить до руйнування організації фондів архівів, створених з документів, що належать до одного фондоутворювача. Опис відображає розташування документів у фонді [71].

Упорядкування інтелектуальних та фізичних процесів виявлення масивів архівних документів відбувається відповідно до прийнятих архівних принципів. Опис включає в себе створення точного представлення архівних матеріалів. Визначення, зіставлення, аналіз і систематизація інформації про архівний матеріал, які служать його ідентифікації і поясненню його змісту, мають відбуватись у межах загальної архівної системи. Опис будь-якої одиниці матеріалу має відображати його унікальне місце в загальному порядку. Рівень опису матеріалів відповідає рівню упорядкування матеріалу. Інформація, представлена на кожному рівні опису, має бути відповідною цьому рівню.

Наприклад, недоцільно подавати докладну інформацію про зміст справ в описі фондів. Крім того, не бажано, щоб опис окремих документів повторював інформацію, представлену на більш високих рівнях багаторівневого опису. Щоб уникнути повторення, забезпечують загальну інформацію на більш високому рівні підпорядкування матеріалів. Рівні організації та опису матеріалів представляють собою ієрархічну систему. Рівні опису визначаються відповідно до архівної моделі, прийнятої в Канаді: фонд (підфонд), серія (підсерія), справа, документ. Розташування архівних матеріалів являє собою ієрархічну систему рівнів, які відображають інтелектуальне та фізичне розташування документа.

Стандарт RAD визначає такі рівні упорядкування архіву: фон (fond), серія (series), справа (file) і документ (item). Фонд: усі документи незалежно від форми та носія, які органічно створила або накопичила й використовувала конкретна людина, юридична особа в процесі життя, діяльності та

функціонування. Серія: документи, створені та збережені відповідно до системи реєстрації як єдине ціле, тому що вони в результаті накопичення мають таку саму функцію, форму, предмет або через інші відносини, що впливають з їхнього створення, одержання або застосування. Справа: згрупована одиниця матеріалів, що упорядкована для поточного використання творцем або в процесі архівного розташування, оскільки вони належать до того ж предмета, активності або угоди.

Кожен рівень організації має відповідний рівень опису. Рівні можуть бути пов'язані один з одним за відносинами ціле – частина. Наприклад, фонди можуть складатися із серій, які, у свою чергу, можуть складатися зі справ. Багаторівневий опис включає отримання багатьох взаємопов'язаних описів документів, як цілого, так і його частин. Цей стандарт, однак, також визнає, що не всі рівні є необхідними. З іншого боку, у деяких випадках можуть знадобитися додаткові рівні (тобто фонди або серії можуть бути ще більш детально розділені). Точна кількість рівнів упорядкування архівних матеріалів завжди була предметом професійних дебатів. Рівні упорядкування та опису залежать від походження й природи матеріалу, а також потреб установи, яка їх зберігає. Наприклад, фонди можна поділити на суб-фонди, а також серії можна поділити на підсерії або навіть підпідсерії.

Опис архівних матеріалів відбувається після завершення їхнього упорядкування. Опис матеріалів у хронологічному порядку має проводитись після завершення упорядкування матеріалів і визначення їхнього розташування у фонді. Проте слід розуміти, що опис є динамічним процесом, а саме інформація може записуватися, уточнюватися і посилюватися на багатьох етапах керування архівним фондом. Наприклад, основна описова інформація може бути записана ще на початковому етапі, задовго до того, як матеріал буде остаточно розташований у фонді. Таким чином, більш доречно сказати, що опис відображає поточний стан розташування матеріалів і може бути змінений у результаті подальшої архівної активності.

Архівний опис базується на принципах багаторівневості. Принцип

означає, що мають бути описані не лише верхні рівні, а й частини архівного фонду. Чотири рівні опису пов'язані таким чином, що нижні рівні є частиною цілого й визначення більш низьких рівнів опису можливе лише відносно їхнього місця в більш високому рівні ієрархії. Методика багаторівневого опису передбачає ідентифікацію частин і цілого в декількох описових записах та обов'язкове подання інформації щодо порядку, у якому представлені описи, відносин між описами частин і описом цілого.

Відносини між рівнями опису мають бути чітко вказані. Опис цілого і його частин мають бути представлені у вигляді ієрархічної структури, що показує зв'язок між ними. Для кожної одиниці архівного фонду має бути визначений рівень її опису і зв'язки з вищою одиницею опису. Описова система має бути здатна визначати і підтримувати зв'язок між усіма рівнями опису.

Архівні описи мають бути представлені від загального до приватного. Водночас фактична робота з упорядкування й опису може відбуватися в будь-якому порядку, відповідно до правил архівної установи, представлення описового запису повинно бути доступно в описовій системі на найвищому рівні ієрархії, перш ніж перейти до наступного рівня. Іншими словами, опис на рівні справ або документів не може бути представлений без опису більшої агрегації матеріалів. За правилами цього стандарту, опис може початися на рівні фонду або серії.

Архівний опис здійснюється за єдиними правилами для всіх архівних матеріалів незалежно від їхньої форми й носіїв. Різні носії і формати матеріалів потребують різних правил для опису їхніх особливостей. Для звукозапису, наприклад, може знадобитися інформація про швидкість відтворення, для фотографій – про роздільну здатність і колір. Однак для архівних матеріалів, наданих різними формами і носіями інформації, правила архівного опису одночасно мають бути загальними для всіх архівних документів і враховувати особливості всіх носіїв інформації.

Принципи опису особових фондів і фондів юридичних осіб мають бути однаковими. Документи, які є продуктом функціонування і діяльності

організацій, можуть відрізнятися за принципами упорядкування, предметом, формою тощо від тих, які виникають у результаті діяльності окремих осіб або сімей. Хоча є вагомі причини, щоб розрізняти їх в організації роботи архівного сховища, принципи архівного опису мають бути застосовані однаковою мірою як до матеріалів, створених окремими особами, так до документів колективів та організацій. Творці архівних матеріалів, а також творці самих документів повинні бути обов'язково описані.

Із принципу походження у 2001 р. Канада і США ініціювали Цільову групу з архівного опису (Canada-U. S. Task Force on Archival Description, CUSTARD) з метою вивчення потенціалу узгодження архівних описових стандартів у Північній Америці. Ця ініціатива показала значні розбіжності в підходах канадської та американської архівної практики. Після завершення роботи CUSTARD у 2003 р. документи спільного проекту лягли в основу стандарту «Архівний опис: стандарт опису змісту» (Describing Archives: A Content Standard, DACS). У 2004 р. було здійснено видання другої редакції стандарту RAD2. У процесі обговорення RAD2 взяли участь тисячі архівних фахівців Канади, що виявило значну розбіжність у думках різних консультантів. Випуск RAD2 мав на меті гармонізацію цих розбіжностей та узгодження канадського стандарту із Загальним міжнародним стандартом архівного опису (General International Standard Archival Description, ISAD (G)), розробленим у США в 1999 р.. У 2008 р. відбувся ще один перегляд основних підходів до архівного опису в Канаді, у тому числі переглянутий варіант правил містить опис матеріалів на рівні колекцій. Станом на кінець 2008 р. національні архівні бази даних інформаційної мережі Канади агрегують понад 55 тис. описів архівних матеріалів на рівні фондів і колекцій.

Унікальний досвід Канади показав можливість узгодження всіх можливих типів архівного опису та відображення цих можливостей у міжнародних стандартах. У Канаді багато років працюють декілька груп архівістів за значної фінансової підтримки з боку канадського уряду, які досягли значних успіхів. Канадські архівні установи зробили істотні інвестиції в міжнародні та

національні RAD, що покращило стандартизацію архівних описів і сприяло поліпшенню доступу користувачів до архівних фондів. Архіви Канади були об'єктом дослідження в українській історіографії, однак, лише з боку вивчення архівної україніки, що ґрунтовно представлена у дослідженнях І. Матяш, Б. Кравченка, Я. Розумного [73].

Короткий анований довідник архівних матеріалів з історії України в Канаді видавалися в Канадському інституті українських студій Альбертського університету директором Інституту Б. Кравченком 1990 р. і містить попередній перелік інституцій, що мають збірки рукописної україніки, охоплює 21 колекцію з двох державних архівів, двох бібліотек та двох громадських організацій. Українські архіви Вінніпегу (кілька архівних колекцій при установах, організаціях та церковних парафіях та особисті та родинні) було оглянуто [14].

У працях І.Б. Матяш «Архівна та рукописна україніка в Канаді» та «Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст» [53] розглянуті теоретичні питання (історіографію та розвиток і зміст поняття «архівна україніка»), з'ясовано типологію документів архівної україніки, що зберігаються в архівних установах Канади, розкрито зміст фондів канадських архівних установ, що зберігають документи з історії та культури України і українців. Довідник «Архівна україніка в Канаді», підготовлений нею разом з канадськими колегами, є важливим джерелом української архівним спадщини в Канаді [12].

Загальний огляд канадських українських архівів подає М. Г. Палієнко у працях «Українські архівні центри за кордоном» та «Архівні центри української еміграції», де вказуються основні українознавчі центри, де зберігаються бібліотеки, архіви, музеї, вказується склад архівних фондів установ, товариств, особових документі діячів. В підсумку загалом розкрили історію розвитку архівної україніки як напряду українського архівознавства та його стан на сучасному етапі [70].

Вивчення архівної україніки в Канаді як українознавчого ресурсу вже

активно розвивається. Разом з тим, сама архівна система та аспекти формування електронних ресурсів як організаційного, так і змістовного з точки зору дослідників, які цікавляться архівною історією Канади, не розглядалися в українській історіографії [56].

Щодо найбільш популярних зарубіжних архівних інтернет-ресурсів, то за структуруванням та функціонуванням сайтів цих установ чітко вирізняється сайт Національного архіву Великобританії – UK – National Archives, який дає можливість отримати доступ до безлічі архівних баз даних Великобританії (наприклад, Access to Archives (доступ до архівів), The Catalogue (каталог), Census records (результати переписів населення), Documents Online (документи Online), Hospital Records Database (база даних медичної документації) тощо. Окрім баз даних тут розміщено віртуальні виставки.

Архівне зберігання веб-сайтів Національним архівом Великобританії розпочалось у 2003 р. з урядових веб-сайтів. З 2009 р. розпочато програму активного захоплення (active capture programme) – систематичного зберігання веб-сайтів. Її сутність зводиться до систематичного зберігання веб-сайтів. Нині веб-сайти центрального уряду зберігаються тричі на рік. На початок 2010 р. Веб-архів Уряду Великобританії (UK Government Web Archive) налічував 340 мільйонів веб-сторінок. Ця робота продовжується. Нині британські фахівці працюють над вирішенням переходу від автоматизованого копіювання сайтів, коли спеціалістам доводиться втручатися в цей процес для виправлення деяких помилок вручну, до автоматичного копіювання. Для цього Національним архівом Великобританії розроблені рекомендації для створення фондоутворювачами або копій їх веб-сайтів за відповідною XML-схемою, або дублювання у певній формі проблемних елементів.

Національний архів Великобританії зберігає інформацію основних урядових сайтів за таким рубриками:

- бізнес, промисловість, економіка, фінанси;
- культура;
- навколишнє середовище;

- уряд, політики та урядовці;
- охорона здоров'я;
- міжнародні справи та оборона;
- люди та суспільство;
- правопорядок, судочинство, право;
- транспорт, комунікації та технології;
- робота, навчання.

Національна бібліотека Великобританії (British Library) також заявила про створення власного Інтернет-архіву, збір інформації буде здійснюватись з 10 тисяч сайтів Великобританії. В архіві будуть зберігатися веб-документи, що мають історичну та соціальну значущість.

Шість організацій Великобританії: National Archives (Національний архів), the British Library (Британська бібліотека), Joint Information Systems Committee – JISC (Комітет об'єднаних інформаційних систем), National libraries of Scotland and Wales (Національна бібліотека Шотландії та Уельса), Wellcome Library (Публічна бібліотека), розробляють проект Інтернет-архіву і з цією метою заснували консорціум «UK Web Archiving Consortium – UKWAC (Консорціум архівування Інтернету Великобританії)». Консорціум зорієнтовано на те, що кожен із членів для архівування веб-документів буде використовувати модифіковану версію програмного забезпечення Національної бібліотеки Австралії «PANDAS (Pandora Digital Archiving System)» та створювати архівний веб-ресурс, який відповідає їхнім інтересам та можливостям [65].

Одним із найбільш рейтингових за багатьма показниками може вважатися сайт Національного архіву Австралії. Унікальність австралійської системи полягає в тому, що в ній представлено великий обсяг документальної інформації. Каталог Національного архіву Австралії містить описи 80 тис. колекцій (series), а також інформацію про 9 тис. фондоутворювачів і власників зібрань. Користувачеві надається пошук з візуальними можливостями, що дозволяє шукати і замовляти фотодокументи. Є можливість проконсультуватися зі спеціалістами архіву, написавши їм електронного листа.

Проект архівування веб-ресурсів «PANDORA – Preserving and Accessing Networked Documentary Resources in Australia (Зберігання документальних ресурсів в Австралії з мережевим доступом)» розпочато у 1996 р. Національною бібліотекою Австралії – National Library of Australia (NLA). На початку проекту відбір веб-документів здійснювався на основі особистих рішень бібліотекарів щодо цінності інформації. Згодом почали застосовувати автоматичний тематичний відбір інформації, наприклад, охорона здоров'я, вибори тощо. На підставі набутого досвіду розроблено інформаційну модель архіву «Logical Data Model (логічна модель даних)», яка представляє перелік собою близько декількох десятків тематичних рубрик з підрубриками. Зберігання веб-ресурсів здійснюється з орієнтацією на рекомендації проекту «OAIS – Open Archival Information System (Відкрита архівна інформаційна система)» [63].

National Archives of Canada – Національний архів Канади входить до числа світових лідерів у сфері представлення архівних ресурсів в Інтернеті [61]. Потужна інтегрована онлайн система «ArchiviaNet» Національного архіву Канади надає доступ до більш, ніж 10 спеціальних (тематичних і регіональних) баз [6]. Це великий сайт зі складною структурою, який було створено ще 1995 року. Назвемо лише деякі з розділів, доступних користувачеві:

- Про Національний архів – тут представлено інформацію про керівника архівної служби Канади, історичну довідку про архів, склад його фондів, контактну інформацію;
- Публікації – знайомить з електронними публікаціями наукових праць канадських архівістів і окремих статей із «Журналу Національного архіву Канади», а також з анотаціями до баз даних, архівом, що випускається, на CD;
- Виставки – містить інформацію про виставки, які проводить архів, а також список віртуальних експозицій, доступних на самому сайті;
- Пошукова система «Архівна мережа (ArchiviaNet)» – дозволяє вести пошук у 13 базах даних архіву, в результаті якого користувач отримує опис архівного документа;

- Солдати Першої світової війни – канадський експедиційний корпус, «Фотографії», «Живопис і карикатура» можливо і отримання зображення документа (будь-який користувач сайту має можливість оцінити ефективність роботи ArchiviaNet, заповнивши представленою тут відповідну анкету) [6].

Інтернет-архів (англ. Internet Archive) – некомерційна організація, заснована у 1996 р. Архів зберігає копії веб-сайтів. Мета архіву – збереження культурно-історичних цінностей цивілізації в епоху використання Інтернет-технологій. Обсяг зберігаємої інформації – близько 5 петабайтів (близько 85 мільярдів веб-документів). Архів має юридичний статус бібліотеки. Інтернет-архів, як проект, зорієнтований на довгострокове зберігання інформації мережі всесвітнього павутиння для користування вченими, соціологами, журналістами, істориками, іншими користувачами, котрі могли б бути зацікавленими у використанні інформації архіву в майбутньому. Відбір здійснюється періодичним скануванням глобальної мережі з каталогізацією, в основу якої покладено доменну ієрархію імен.

National Archives and Records Administration (NARA) (Washington) – сайт архівної служби США [62].

На сайті доступні такі розділи:

- Ласкаво просимо в NARA, де представлена інформація про історію, цілі та завдання NARA;
 - Контактна інформація;
 - Новини архівної служби;
 - Новини сайту;
 - Кімната дослідника – тут розміщено інформацію, необхідну для пошуку в базах даних NARA, доступних через Інтернет;
 - Віртуальний виставковий зал, де представлені електронні копії таких документів як «Декларація незалежності», «Конституція США», «Біль про права» та інші;
 - Архіви і збереження джерел – містить матеріали із забезпечення

збереження архівних документів;

- Питання і коментарі до керівництва NARA [60].

Також на сайті відкрито доступ до декількох мережевих баз даних. Паралельно під егідою Бібліотеки Конгресу США функціонує система «NUCMC» (Національний збірний каталог рукописних зібрань). У 29 томах, опублікованих протягом 1959 – 1993 рр., представлено опис більше ніж 72 тис. колекцій із 1 400 зібрань. Від 1986 р. каталог існує у вигляді бази даних, доступної через Інтернет.

Проект «MINERVA» – Інтернет-архів Бібліотеки Конгресу США. Бібліотека здійснює відбір веб-документів, логічно поєднаних гіпертекстом та відповідають рубрикам визначеної тематики. Наприклад, тема – «Події», рубрики – «Вибори», «Олімпійські ігри», «11 вересня» тощо). Відбір здійснюється бібліотечною експертизою. Тематика формується за ознакою історичної цінності інформації [80].

Інформаційні ресурси архівів за масштабами (рівнями) кумуляції інформації можна класифікувати за типологічною ознакою на такі: міжнародні, національні, державні, регіональні (обласні), муніципальні (міські), ресурси інших архівних установ, громадських організацій тощо; за змістом – універсальні та тематичні; за характером інформації – первинні, вторинні, змішані.

Поява електронної документації стала основною рисою розвитку інформаційного суспільства, електронної демократії та цифрової економіки у багатьох країнах світу і в Україні. Значний масив сучасної документації все більше переходить у електронну (цифрову) форму. Змінюється розуміння сутності «традиційного» документа (переважно з паперовим носієм інформації), більше уваги приділяється не матеріальній складовій документа, а інформаційній.

Актуальність дослідження щодо історії виникнення документів в електронній формі, їх сутності та комплектування такими документами архівів обумовлено тим, що фундаментальні роботи з комплексного вивчення цих

проблем є поодинокі. Досліджена джерельна база свідчить про недостатність і фрагментарність розроблення проблематики комплектування архівів документами в електронній формі та їх постійного зберігання.

Загалом історіографію із цього питання можна умовно розділити на 2 основні періоди – до та після прийняття у 2003 р. законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис» [37]. Перший період представлений публікаціями з питань підготовки нормативної бази для функціонування машиночитаних документів у СРСР, а також висвітленням досвіду переважно зарубіжних країн щодо використання документів в електронній формі. Другий період характеризується бурхливим сплеском інтересу українських науковців до досліджень електронних документів.

Технічний прогрес докорінно змінив спосіб опрацювання інформації, що призвело до появи документів в електронній формі та електронного документообігу. Витоки інформаційного об'єкта, який відомий в сучасному суспільстві під назвою «документ в електронній формі», походять з кінця 1960-х років, коли у світі, зокрема в Радянській Україні почали використовувати термін «машиночитані документи». Бурхливий розвиток електронних обчислювальних машин у 1970 – 1980-х роках, прийняття планів розбудови автоматизованих систем управління (АСУ) в СРСР (і, зокрема, в УРСР) зумовили посилення уваги радянських документознавців та архівознавців до проблем створення і використання документів за допомогою електронно-обчислювальних машин. У наукових виданнях почали активно висвітлюватися питання про необхідність підготовки нормативно-правової бази з питань створення та функціонування машиночитаних документів, їхньої класифікації, експертизи цінності, архівного зберігання, уніфікації та стандартизації. Це призвело до впровадження низки нормативно-правових актів та стандартів.

На даний час найбільшим державним інформаційним ресурсом нашої держави є веб-портал Державної архівної служби України «Архіви України»,

який надає доступ до сайтів усіх державних архівних установ України [11].

Державні архівні установи України можна поділити на: центральні, місцеві, галузеві, Національної академії наук України, Міністерства культури, Міністерства освіти і науки, музеї та громадські інституції пам'яті.

Веб-сайти місцевих державних архівних установ України спробувала проаналізувати веб-сайти обласних державних адміністрацій як документально-інформаційну систему здійснила у своїй кандидатській дисертації Чекмарьова Л.О. Водночас зауважимо, що в науковій літературі майже відсутні праці, присвячені аналізу веб-сайтів архівних установ. Цей фактор визначив напрям досліджень групи викладачів, аспірантів та студентів кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, які підключилися до Міжнародного проекту InterPARES Trust та затвердили наукову тему на семінарі у Брюсселі (листопад 2013 р.). Один з її етапів передбачає вивчення стану зберігання цифрової історико-культурної спадщини на веб-сайтах архівних установ. За результатами виконання проекту 7 – 9 квітня 2015 р. була проведена Міжнародна науково-практична конференція «Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання», у якій взяли участь науковці, працівники архівних, музейних та бібліотечних установ України та 8 зарубіжних країн [28].

Важливим для користувачів є можливість ознайомитись з документами через електронні путівники. На жаль, 36% сайтів обласних архівних установ не мають електронних путівників. З 64% сайтів архівів, що їх мають, 29% сайтів містять електронні путівники по окремих фондах. Це стосується державних архівів Запорізької, Одеської, Київської, Львівської областей. Загалом по Україні 71% сайтів з 64% вже вказаних сайтів архівних установ, що містять електронні путівники, представляють у них усі наявні архівні фонди.

Значно спрощують процедуру доступу до архівних фондів електронні анотовані реєстри описів фондів. Моніторинг сайтів показав, що 68% сайтів архівних установ містить реєстри описів значної кількості фондів. З них 40% сайтів, а саме: сайти Державних архівів Вінницької, Волинської,

Дніпропетровської, Київської, Чернігівської, Івано-Франківської областей мають анотовані реєстри описів лише по окремим фондам. Зокрема, до здобутків Державного архіву Дніпропетровської області можна віднести анотовані реєстри описів усіх метричних книг та підключення веб-сайту архіву до веб-порталу Дніпропетровської області «Відкрита влада».

Значну роботу проводять архіви з розсекречення документів. Відсоток інформації про такі документи досить значний 86% сайтів архівних установ містить таку інформацію, з яких електронні анотовані реєстри описів розсекречених документів розміщені на сайтах державних архівів Дніпропетровської, Кіровоградської, Одеської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Миколаївської областей, що становить 37%. Решта сайтів архівних установ має лише інформацію про такі документи. Важливим етапом дослідження стало встановлення наявності діючих електронних архівів, а по можливості – обсягу оцифрованих документів.

Аналіз показав, що 95% сайтів архівних установ мають електронні виставки документів. Найбільша колекція онлайн виставок була зафіксована на веб-сайтах Державних архівів Львівської області, Чернігівської області, Запорізької області, Луганської області.

Колекції унікальних документів містять сайти Державних архівів Чернігівської та Вінницької областей, що складає 10%; колекції фотодокументів можна віднайти на сайтах Державних архівів Запорізької, Полтавської, Чернігівської областей, що складає 14%; колекцію карт розміщено на сайті Державного архіву Одеської області, що складає 5%. Наукові публікації розміщені лише на 54% сайтах обласних архівних установ. Відповідно 46% сайтів не мають електронних публікацій. Це – Державні архіви Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської, Харківської областей.

Аналізувалась актуальність інформації, повнота її представлення на сайтах та періодичність оновлення. Зокрема, було встановлено, що найповніше за параметрами: події в державі, закони, нормативно-правові акти, галузеві

стандарти, події в архівних установах, ювілейні та пам'ятні дати, персоналії, подають Державні архіви Запорізької, Закарпатської, Полтавської, Тернопільської областей, що становить 22%. Решта сайтів архівних установ (78%) подають інформацію за групами окремих рубрик. Статистика новин виявлена лише на 11% сайтів. Вона присутня на сайтах Державних архівів Сумської та Кіровоградської областей.

Аналіз мов, представлених на сайтах державних архівів областей України, показав, що на сайтах Закарпатської, Житомирської, Івано-Франківської, Вінницької, Чернігівської та Миколаївської, що становлять 27% від загальної кількості сайтів, надають інформацію лише одною мовою – українською. Держархіви Рівненської, Кіровоградської, Запорізької областей інформація надається двома мовами (укр.+англ. Або укр.+рос.), що становить 14% від загальної кількості сайтів. Державний архів Дніпропетровської області надає інформацію 6 мовами (5% від загальної кількості сайтів), решта сайтів (81% від загальної кількості сайтів) надають інформацію 3 мовами (укр.+рос.+англ.).

Джерельною базою дослідження є онлайнві публікації щодо історії та методології створення дескриптивних стандартів, досвід побудови єдиної інтегрованої мережі, зокрема, С. Гудвіна, Дж. Брауна і К. Харвей, М. Гош, а також портали та сайти Національного Архіву Канади – Бібліотеки та архіву Канади, Асоціації архівістів Канади, Рада Архівів Канади та територіальних рад архівів, національні та регіональні професійні асоціації, територіальні архіви та інші документальні сховища Канади [18].

Цифрова інформаційна стратегія Канади (Canadian Digital Information Strategy), прийнята у 2007 р., задекларувала, що цифрова інформація та мережеві технології є ключовими факторами економічного зростання і соціального благополуччя у XXI ст. Канада прагнула забезпечити потребу всіх канадців, приватних осіб, учених, дослідників, промисловців, студентів, робітників ґрунтуватися на фундаментальних цінностях канадського народу, таких як білінгвізм, мультикультуралізм, відкритість і справедливість у

цифровій сфері. Розроблено скоординований стратегічний підхід, який включає в себе всіх тих, хто займається створенням, збереженням і поширенням цифрової інформації.

Результатом здійснення канадської програми оцифрування історико-культурних матеріалів і документів став портал Canadiana, де коаліція культурних установ і бібліотек надає доступ до своїх колекцій канадської документальної спадщини в цифровому форматі. Завдяки членству в єдиному альянсі, канадські бібліотеки створювали цей ресурс корпоративно, об'єднали гуманітарні та технологічні питання, створили спільний ресурс і онлайн-доступ до цифрових матеріалів. За підтримки основних інститутів пам'яті Canadiana.org ідентифікує, каталогізує й оцифровує документальну спадщину: книги, газети, періодичні видання, зображення, архівні матеріали, а також поєднує їх у спеціалізовані пошукові розвинуті бази даних:

- Спадщина – архівні колекції документів, у тому числі 60 мільйонів сторінок мікрофільмованих зображень, де відображено хроніки історії Канади, корінних народів і її імміграції від 1600-х років до середини 1900-х років, у тому числі значна увага приділяється генеалогічним матеріалам іммігрантів;
- Рання Канада є першою великомасштабною онлайн-колекцією перших канадських друкованих видань;
- Все про Канаду – електронні колекції канадської документальної спадщини багатьох канадських бібліотек, музеїв та архівів, що представляють величезний масив культурологічної інформації.

Сьогодні сформовано інтегрований бібліотечно-архівний інформаційний ресурс «Мультикультурна Канада: наша різноманітна спадщина», яка містить понад 60 колекцій (серед них колекції, присвячені діяльності української діаспори Канади). Підґрунтям цифрового мультикультурного проекту стала переконаність у тому, що культурні групи, які входять до складу Канади, є маловідомими, а їхня історія – малодослідженою. Було проведено значну роботу з оцифрування документів, газет, інтерв'ю, фотографій, пам'яток матеріальної культури народу та окремих етнічних груп, що зберігаються в

державних, громадських і приватних колекціях. Дещо ціннішим ресурсом на сайті є енциклопедія народів Канади, доступ до якої здійснюється через алфавітний індекс. Структура статей енциклопедії має рубрики: міграція, прибуття, економічне життя, родинні зв'язки, обшинне життя, культура, освіта, релігійне життя, політика, міжгрупові відносини, технології [13].

Слід зазначити, що за останні роки канадська архівна система зазнала значного розвитку на шляху до реалізації координації різних архівних установ Канади. У тому числі ця ефективна координація стала можливою завдяки розвитку та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в архівну справу Канади. Були створені різноманітні довідкові архівні системи, які надають інформацію різного рівня узагальнення: окремі архівні установи, фонди і колекції, подокументний опис.

Основний «прорив» у створенні системи відбувся з 1985 по 1995 рр. У цей період закладено основні засади сучасного розвитку архівної системи Канади. На її розвиток було витрачено \$ 18 000 000 канадських доларів, архівами було опрацьовано 34 500 метрів текстових матеріалів, 4 000 000 фотографій, 160 000 карт і архітектурних креслень, і 104 000 годин звуку і рухомих зображень були. У рамках фінансування були розроблені «Правила для архівного опису» (Rules for Archival Description, RAD), розгорнуто програми збереження спадщини і професійного розвитку. Важливим досягненням стало те, що була створена інформаційна мережа канадських архівів (Canadian Archives Information Network) [3].

Основною метою створення інформаційної мережі канадських архівів (Canadian Archives Information Network, CAIN) була розробка технічної та методичної інфраструктури для забезпечення створення цифрових архівних ресурсів та онлайнове представлення документальної спадщини Канади. Головним підсумком цього проекту є побудова національного архівного порталу Ради Архівів Канади, на якому комплексно представлена інформація про архівну систему Канади та її інформаційні ресурси. Проаналізуємо структуру та інформаційне наповнення сайту Ради Архівів Канади [30].

Отже «Архіви Канади» є інтегрованою розподіленою системою доступу до цифрових ресурсів архівної спадщини та історико-культурних фондів Канади. Такий спосіб організації комплексних інформаційних сервісів відповідає сучасним тенденціям створення інтегрованих інформаційних ресурсів, однією з форм якого є формування єдиного каталогу метаданих електронних колекцій, прийняти у Канаді [64].

Ще однією стратегічною метою створення інформаційної мережі канадських архівів (CAIN) була організація описування в електронному вигляді канадських архівних фондів за єдиними стандартами з подальшою інтеграцією цих каталогів у єдину архівну пошукову систему – онлайн-національний каталог архівних ресурсів Канади. За підсумками організаційної роботи протягом 2000-2003 проектом CAIN було охоплено приблизно 20% канадських архівних фондів, приблизно 50% установ із 800 архівів звітували про повне завершення робіт з описування фондів. На сьогодні у загальнонаціональній системі для онлайн-пошуку доступно понад 50 тис. описів архівних фондів і колекцій.

Основу будь-яких проектів створення корпоративних каталогів становлять дескриптивні стандарти. Основними стандартами прийнятими для опису архівних документів є ISAD (G) (Загальний міжнародний стандарт архівного описування) та ISAAR (CPF) (Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб та родин). Вони створювались пізніше бібліографічних стандартів і під час розробки враховували їхній досвід. Для забезпечення стандартизованого обміну записами між архівними каталогами призначений формат метаданих для архівного опису EAD (Encoded Archival Description) [29], що забезпечує функції аналогічні MARC-формату для бібліографічних записів, формат передбачає у кодованих даних забезпечення сумісності із бібліографічним стандартом MARC 21. Успішний досвід розробки єдиних пошукових інструментів для EAD та MARC 21 форматів викладено у публікації канадських дослідників Дж. Брауна і К. Харвей [18].

Дослідження Мертраї Гоша стану автоматизації архівної системи Канади у 2010 року показало важливість організаційної діяльності для розробки і впровадження архівних стандартів та програмного забезпечення. Для цього було створено Комітет планування описових стандартів (Planning Committee on Descriptive Standards, PCDS), який узяв на себе координацію розробки описових стандартів для архівної справи Канади і правил архівного опису (Rules for Archival Description, RAD), які вперше були опубліковані 1990 року [36].

У правилах архівного опису (RAD) основна увага приділяється мультимедійним ресурсам: графічні матеріали, електронні носії інформації, архітектурні креслення, звукозаписи, відеозаписи, зображення. Популярним у Канаді є також MARC-AMC (MARC для архівних документів і рукописів), який є ще одним професійним стандартом для опису та обміну архівною інформацією. Перевага його полягає в тому, що цей формат як засіб комунікації визнається майже універсальним для сумісності та обміну інформацією у бібліотечній справі. Використання таких універсальних стандартів є обґрунтованим рішенням для Канади, де головна документальна установа «Бібліотека та архіви Канади» (LAC) об'єднала в собі національний архів і національну бібліотеку. У фонді LAC представлено всі види документів і є необхідність у створенні єдиного пошукового апарату для цих різноформатних документальних ресурсів.

Одним із прикладів корпоративних архівних ресурсів Канади, створеного відповідно до правил архівного опису (RAD), є онлайн-система ARCHEION інформаційної мережі архівів Онтаріо під керівництвом [1]. Асоціації архівів Онтаріо (Archives Association of Ontario, AAO) [7]. Корпоративна база даних дає змогу пошуку описів архівних фондів та колекцій всієї провінції Онтаріо, містить колекцію відповідно описаних зображень, що мають відношення до важливих історичних подій, із різних архівних фондів.

Корпоративної бази даних дають змогу широкого пошуку описів архівних фондів та колекцій, що зберігаються у архівних фондах, як державних, так і приватних, які зацікавлені у представленні своїх ресурсів є у загальній мережі.

Значним досягненням канадських архівістів є створення онлайнового національного каталогу архівних ресурсів Канади (CAIN), та надання широкого доступу до цих ресурсів будь-якому користувачу у світі.

Висновки до розділу 1

Архіви є результатом діяльності суспільних організацій, формують суспільну та історичну спадщину першочергового порядку, що робить можливим передачу майбутнім поколінням відбитків діяльності, як державної влади, так і народів та окремих груп. Можливості цифрових технологій найяскравіше проявляються в пошуку необхідних документів в електронному архіві – при використанні цифрових технологій можна миттєво віднайти документ без допомоги архівного співробітника, що мав би знайти цей документ на полиці сховища. Збереження цифрових документів як історико-культурної та наукової національної спадщини вимагає нових форм організації, нових методів роботи і нового способу мислення. Ці програми мають включати не лише технічні аспекти, а й спеціальну підготовку, яка дозволить персоналу адаптуватися до мінливого середовища і до тих змін у напрямі діяльності, які воно обумовлює. Асоціацію канадських архівістів створено у 1975 р. задля задоволення потреб зростаючої архівної спільноти та репрезентації її інтересів, забезпечення лідерства в архівній сфері. Протягом свого існування АСА мала значний вплив на розвиток архівної справи у Канаді. та організацію канадської архівної системи. Канада є країною, яка була лідером у створенні дескриптивних стандартів у галузі архівного описування та формування електронних ресурсів, сьогодні вона є прикладом інформатизації в архівній сфері.

РОЗДІЛ 2. СКЛАД, ОСОБЛИВОСТІ ТА ДОСТУП ДО АРХІВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ КАНАДИ

2.1 Структура архівної системи Канади та організація доступу до ресурсів у контексті глобалізації інформаційних процесів

Слово «система» грецького походження і означає цілісність, яка базується на певних складових частинах і елементах, пов'язаних між собою відповідними взаємозв'язками і спільними ознаками. Архівна система – це сукупність основоположних принципів організації архівної справи, способів і технологій її ведення, що забезпечують цілісність та скоординованість функціонування архівної галузі. Попри загальні спільні риси та ознаки архівна система має конкретно-історичне значення і є похідною від суспільно-державного ладу, політичного устрою, національно-культурних традицій тієї чи іншої держави, регулюється відповідними законодавчими актами і функціонує в її правовому полі. Таке трактування архівної системи відрізняється від підходів радянського архівознавства, за яким архівні системи поділялися на соціалістичні та буржуазні, оцінювалися з класово-партійних позицій.

Осмислення суті архівної системи дає можливість засвоїти її особливості, співставити сильні й слабкі сторони, глибше вникнути в тенденції і перспективи розвитку архівної галузі, тобто суспільної сфери, безпосередньо пов'язаної із зберіганням історичної пам'яті народу, збиранням, зберіганням і використанням документально-інформаційних ресурсів країни. Діяльність цієї, як і інших, сфери суспільного життя регулюється законодавством і має правовий характер.

За характером побудови і принципами функціонування існуючі в минулому і сучасні архівні системи з певною мірою умовності ділять на дві основні групи: централізовані, де управління архівною справою здійснюється єдиним державним органом на єдиних засадах, і децентралізовані. Однак у чистому вигляді такі системи майже не зустрічаються. Найпоширенішими є

мішані системи з елементами централізму і децентралізму, міру співвідношення між якими визначають у кожному конкретному випадку.

До архівної системи Канади входить загальнодержавна, провінційні і територіальні ради архівів, відповідні асоціації архівістів. Визначальною є децентралізація архівної системи, при якій кожен архів перебуває на автономному становищі. Центрального архівного управління в Канаді не існує. Відповідно до закону про архіви 1987 р., консультативні функції покладено на Національний архів Канади, який збирає, зберігає і надає для користування історично цінні документи, створені урядовими структурами чи приватними особами, допомагає в управлінні документацією в межах федерального уряду, сприяє діяльності архівних товариств у країні, співробітництву їх з зарубіжними об'єднаннями архівістів [81].

Серед канадських дослідників архівної справи слід, передусім, назвати Скота Гудвіна, Президента Асоціації архівістів Канади (Association of Canadian Archivists, ACA) [4], який аналізує розвиток архівної системи Канади і визначає її головні компоненти. Основними компонентами канадської архівної системи, згідно з його публікацією 2007 р., присвяченою ролі Асоціації архівістів Канади, є: Національний Архів Канади – Бібліотека та архів Канади (Library and Archives Canada, LAC) [44], Рада Архівів Канади (Canadian Council of Archives, CCA), територіальні ради архівів, Асоціація архівістів Канади (Association of Canadian Archivists, ACA), національні і регіональні професійні асоціації, територіальні архіви та інші документальні сховища Канади [4].

Архівів Канади (РАК) заснована у 1985 р. і забезпечує координацію в рамках архівної системи Канади. Основними завданнями Ради є визначення національних пріоритетів; вироблення рекомендацій щодо роботи системи і її фінансування; розробка і сприяння реалізації програм архівного співтовариства; консультації; поліпшення зв'язку між різними компонентами канадської архівної системи; донесення архівних потреб та інтересів до осіб, які приймають рішення, дослідників та широкої громадськості. До складу РАК входять такі комітети: Комітет стандартів (Standards Committee); Канадський

комітет архівного опису (Canadian Committee on Archival Description); Комітет збереження (Preservation Committee); Комітет авторського права (Copyright Committee).

Асоціація канадських архівістів (АКА) є некомерційною асоціацією. АКА була заснована в 1975 р. Сьогодні АКА, зі штаб-квартирою в Оттаві, має в своєму складі понад 600 архівістів. Місія АКА полягає в сприянні розвитку архівної професії, популяризації та розумінню архівної спадщини Канади.

Бібліотека та архів Канади (БАК) – федеральна державна установа Канади, відповідальна за збирання і збереження документальної спадщини цієї країни, текстів, зображень та інших документів, що відносяться до історії, культури і політики Канади [57]. Архівні і бібліотечні матеріали надходять від державних установ, національних громад та організацій, приватних дарувальників, а також завдяки системі обов'язкових примірників. Установа знаходиться в Оттаві. Була створена парламентом Канади в 2004 р. і об'єднала в собі Національний архів Канади (створений в 1972 р. як Державний архів Канади, перейменований в 1987 р.) і Національну бібліотеку Канади (створену в 1953 р.). Під час поповнення колекцій бібліотеку, передусім, цікавлять матеріали, пов'язані з історією та культурою Канади. Тут зберігаються журнали, альбоми, архітектурні ескізи, артефакти, твори мистецтва, дитяча література, газети, періодичні видання, електронні публікації та записи, масова література, інформаційні бюлетені етнічних спільнот, белетристика і документальна література, фільми, урядові публікації, документи і веб-сайти, щоденники та особисті журнали, рукописи, глобуси, карти, мікрофільми, фотографії, вірші, портрети, раритетні книги, музичні партитури, альбоми для малювання, аудіо та відеозаписи, марки, текстові архіви, трактати і дисертації, торговельні каталоги тощо [82].

Основною метою створення інформаційної мережі канадських архівів (Canadian Archives Information Network, CAIN) [30] була розробка технічної та методичної інфраструктури для забезпечення цифрових архівних ресурсів та онлайнове представлення документальної спадщини Канади. Головним

підсумком цього проекту є побудова національного архівного порталу Ради Архівів Канади, на якому комплексно представлена інформація про архівну систему Канади та її інформаційні ресурси.

Першим структурним інформаційним блоком офіційного сайту Ради Архівів Канади є електронний путівник по архівних установах Канади, який реалізований у вигляді пошукової системи, що надає вичерпну довідкову інформацію про архівні сховища Канади. Пошуковий запит може включати ключові слова із назви, анотації або місця розташування архівної установи. Перший рівень представлення інформації в онлайн-путівнику надає стислий список архівних установ (назва, місце розташування, хронологічні межі документального фонду). Після обрання необхідного архівного фонду є можливість отримати вичерпну інформацію про архівну установу та її фонди за схемою:

- Назва (Name);
- Тип сховища (Type of Repository);
- Тематичний профіль (Thematic);
- Сайт (Site);
- Контактна інформація (Contact information);
- Часи роботи (Hours);
- Обсяги (Volume);
- Хронологічні межі (Inclusive Dates);
- Опубліковані відомості (Published);
- Фонди (Collection);
- Мета створення і завдання (Mandate and Objectives).

За запитом «ukrainian» (український) отримуємо інформацію про п'ять архівних установ, які мають у своїх фондах документи архівної україніки:

- 1) Basilian Fathers Museum Mundare, Alberta;
- 2) Ukrainian Cultural and Educational Winnipeg, Manitoba 1855 – current Centre of Winnipeg;
- 3) Ukrainian Canadian Research Toronto, Ontario 1918 – 2002 and

Documentation Centre;

- 4) Ukrainian Canadian Archives Edmonton, AB and Museum of Alberta;
- 5) Archives of the Ukrainian Winnipeg, MB Orthodox Church of Canada.

Другий структурний інформаційний блок сайту Ради Архівів Канади представлений комплексним ресурсом «Архіви Канади» – портал у минуле Канади (Gateway to Canada's past). Ресурс надає доступ до віртуальних експозицій, підготовлених архівними установами Канади в рамках Програми оцифрування архівів (Archival Community Digitization Program, ACDP) [2].

Програма ACDP започаткована у 2007 р. бібліотеками та архівами Канади (Library and Archives Canada, LAC) за сприяння Канадської Ради Архівів. Кошти надходять з Департаменту канадської спадщини (Department of Canadian Heritage) [44]. Фінансова допомога надається в архівні установи для оцифровки архівних документів. Проекти повинні пропонувати розробку та онлайн-публікацію унікального культурного змісту, безкоштовно доступного для користувачів [24].

Цифровий ресурс «Архіви Канади» має розвинуту багаторівневу пошукову систему: базу даних проектів, Інтернет-навігатор архівних установ, перелік цифрових проектів та віртуальних експозицій, інтерактивну карту архівних установ мережі проекту.

База даних надає можливості багатоаспектного пошуку за різними параметрами: територія, установа, тема, назви експозицій. Тематика створених електронних колекцій та виставок представлена такими розділами: архітектура; відпочинок та дозвілля; війна / військові; дослідження, відкриття та подорожі; етнографія; жінки; закон і справедливість; імміграція; комунікації і журналістика, культурний плюралізм; література; медичне обслуговування; мистецтво; наука і технології; освіта; охорона природи; природні ресурси; релігія / духовність; сільське господарство; сім'я і особисте життя; соціальна історія; спорт; торгівля і промисловість; транспорт; уряд і політика тощо. Повний список назв архівних цифрових проектів супроводжує стисла ілюстративна інформація і посилання до повної версії віртуальної експозиції.

Структура запису кожного проекту включає необхідні метадані, за якими є можливість його відшукати в базі даних:

- Установа (Institution);
- Провінція (Province);
- Дата створення (Creation date);
- Хронологічні межі (Coverage dates);
- Опис (Description); • Навчальний ресурс (Educational resources);
- Мова (Language);
- Права (Copyright information) [41].

Основні елементи опису електронних колекцій відповідають міжнародному стандарту метаданих Dublin Core Metadata Initiative (DCMI) [26] для опису електронних інформаційних ресурсів, який є оптимальним з огляду на простоту його застосування і надання можливості побудови метаописів необхідної повноти. Крім того, важливою є універсальність цього стандарту, який передбачає опис будь-яких цифрових об'єктів та електронних ресурсів: бібліотечних, архівних, музейних, веб-сторінок тощо [21]. Стандарт містить 15 структурних елементів з відповідними множинами класифікаторів та пропонує правила опису загальних характеристик електронних інформаційних ресурсів, що відбивають вміст ресурсу (Title – Назва, Subject – Тема, Description – Опис, Type – Тип, Source – Джерело, Relation – Відношення), інтелектуальну власність (Creator – Створювач, Publisher – Видавець, Contributor – Співавтор, Rights management – Права, Coverage – Охоплення) та його стан (Date – Дата, Format – Формат, Identifier – Ідентифікатор, Language – Мова).

Відповідно за запитом «ukrainian» (український) отримуємо список цифрових проектів, які містять матеріали, що мають відношення до канадської української діаспори. Це такі віртуальні експозиції, як: «Українська спадщина Саскачевана» (Саскачеванська рада у справах архівів і архівістів); «Досвід першої імміграції» (Університет Манітоби); «Жінки та освіта» (Університет Манітоби, Архів канадської української католицької архієпархії Вінніпега); «Пам'ятки, пам'ятники і архітектурна спадщина Заходу» (Університет

Манітоби, Архів канадської української католицької архієпархії Вінніпега; Канадський архітектурний архів); «Престиж прерій: як художники Західної Канади вплинули на канадське мистецтво» (Університет Манітоби, Художня галерея Вінніпега, Архів канадської української католицької архієпархії Вінніпега) [94].

Віртуальні експозиції презентують опис фондів, у яких зберігаються документи за темою виставки, опис окремих колекцій та найбільш цінних документів. Експозицію супроводжує оцифрований матеріал, що дає змогу візуально ознайомитись із експонатами, отримати уявлення про архівні документи. Основи стандартизації підходів до створення якісних цифрових колекцій, що узагальнюють міжнародний досвід формування та публікації оцифрованих матеріалів провідними бібліотеками і архівами, детально викладено в методичних матеріалах Національної організації з інформаційних стандартів США (NISO, National Information Standards Organization) [57]. Саме ці підходи до створення цифрових ресурсів рекомендовані канадською Програмою оцифрування архівів (ACDP).

Єдиний інформаційний простір – це сукупність фондів в традиційній та електронній формах, зовнішніх електронних ресурсів і механізмів доступу до них користувачів, реалізованих у вигляді інформаційних сервісів. Під інтеграцією звичайно розуміють об'єднання ресурсів і сервісів в рамках єдиної інформаційної системи. В залежності від ступеня інтеграції можливі такі варіанти реалізації інтеграційного рівня: опитування розподілених каталогів формування загального результату пошуку і посилань на електронні ресурси; збирання метаданих в єдиний зведений каталог; збирання метаданих та електронних ресурсів у єдине сховище. Інформаційний простір ресурсу «Архіви Канади» відповідає другому типу інтеграції: формування єдиного каталогу метаданих електронних колекцій. Ще однією стратегічною метою створення інформаційної мережі канадських архівів (CAIN) була організація описування в електронному вигляді канадських архівних фондів за єдиними стандартами з подальшою інтеграцією цих каталогів у єдину архівну пошукову

систему – онлайнний національний каталог архівних ресурсів Канади [5].

Основними стандартами, прийнятими для опису архівних документів, є ISAD (G) (Загальний міжнародний стандарт архівного описування) та ISAAR (CPF) (Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб та сімей) [38]. Вони створювались пізніше за бібліографічні стандарти і під час розробки враховували їх досвід. Для забезпечення стандартизованого обміну записами між архівними каталогами призначений формат метаданих для архівного опису EAD (Encoded Archival Description) [31], що забезпечує функції, аналогічні MARC-формату для бібліографічних записів, формат EAD передбачає в кодованих даних забезпечення сумісності із бібліографічним стандартом MARC 21. Успішний досвід розробки єдиних пошукових інструментів для EAD та MARC 21 форматів викладено в публікації канадських дослідників Дж. Брауна і К. Харвей [46]. Відповідно до інформації Мертраї Гоша, який провів дослідження стану автоматизації архівної системи Канади у 2010 р., в Канаді для розробки і впровадження архівних стандартів та програмного забезпечення було створено Комітет планування описових стандартів (Planning Committee on Descriptive Standards, PCDS) з метою координації розробки описових стандартів для архівної справи Канади і правил архівного опису (Rules for Archival Description, RAD), що вперше були опубліковані у 1990 р. У правилах архівного опису (RAD) основна увага приділяється мультимедійним ресурсам: графічні матеріали, електронні носії інформації, архітектурні креслення, звукозаписи, відеозаписи, зображення [36].

Популярним у Канаді є також MARC-AMC (MARC для архівних документів і рукописів), який є ще одним професійним стандартом для опису та обміну архівною інформацією. Перевага його полягає в тому, що цей формат як засіб комунікації визнається майже універсальним для сумісності та обміну інформацією у бібліотечній справі. Використання таких універсальних стандартів є обґрунтованим рішенням для Канади, де головна документа установа «Бібліотеки та архіви Канади» (LAC) об'єднала в собі національний архів і національну бібліотеку. У фонді LAC представлено всі види документів

і є необхідність у створенні єдиного пошукового апарату для цих різноформатних документальних ресурсів. Одним із прикладів корпоративних архівних ресурсів Канади, створених відповідно до правил архівного опису (RAD), є онлайн система ARCHEION інформаційної мережі архівів Онтаріо під керівництвом Асоціації архівів Онтаріо (Archives Association of Ontario, AAO). Корпоративна база даних дає змогу пошуку описів архівних фондів та колекцій всієї провінції Онтаріо, містить колекцію відповідно описаних зображень, що мають відношення до важливих історичних подій, із різних архівних фондів. Підводячи підсумок огляду електронних архівних ресурсів Канади, слід зазначити, що тема практично не вивчалася українськими та іноземними дослідниками. Разом з тим її вивчення є актуальним для української архівної справи та документознавства, які сьогодні знаходяться лише на початковому етапі створення інтегрованих ресурсів [47].

Інтегрований та вичерпно представлений на національному та інституційному рівні мережевий ресурс як загальнонаціональний довідник є потужним джерелом з усебічного вивчення історії Канади, що до значної міри є наслідком реалізації координації різних архівних установ Канади в галузі організації роботи, стандартизації архівного опису, створення низки дескриптивних стандартів, створення єдиної мережі, послідовної організації комплексних інформаційних сервісів та інтеграції ресурсів на базі сучасних технологій, що відповідає сучасним тенденціям формування інтегрованих інформаційних ресурсів та розподіленої системи доступу до цифрових ресурсів архівної спадщини та історико-культурних фондів Канади.

Корпоративні бази даних дають змогу широкого пошуку описів архівних фондів та колекцій, що зберігаються в архівних фондах різного походження – як державних, так і приватних, які були зацікавлені в репрезентації своїх ресурсів у загальній мережі. Значним досягненням канадських архівістів є створення онлайн національного каталогу архівних ресурсів Канади (CAIN) та надання широкого доступу до цих ресурсів будь-якому користувачеві в світі.

2.2 Склад, зміст та особливості регіональних архівних електронних ресурсів Канади

Велику роль у канадській архівній системі, поряд із головною Радою архівів Канади (РАК) Canadian Council of Archives (CCA) відіграють регіональні ради архівів. Консультанти цих архівних рад пропонують послуги для архівів і архівістів: консультування архівних установ, що працюють у напрямі створення, вдосконалення та організації архівної практики. Консультаційні послуги доступні за телефоном, поштою, факсом або електронною поштою, на місці відвідувань, а також шляхом виступів на регіональних / провінційних зборах. Консультативні та освітні послуги можуть бути надані на семінарах, на місцях в архівах або в публікаціях [22].

Таблиця 1 – Структура Інформаційної мережі архівів Канади

Юкон	Yukon	Yukon Archival Union List
Північно-західні території	Northwest Territories	Northwest Territories Archives Council
Нунавут	Nunavut	Archives Council Nunavummi
Британська Колумбія	British Columbia	British Columbia Archival Information Network
Альберта	Alberta	Archives Network of Alberta
Саскачеван	Saskatchewan	Saskatchewan Archival Information Network
Манітоба	Manitoba	Manitoba Archival Information Network
Онтаріо	Ontario Network	Ontario Archival Information
Квебек	Quebec	Reseau de diffusion des archives du Quebec

Теми охоплюють архівне управління та планування, пошук джерел та

підготовку заявок, розробку політики і практики для основних видів архівної діяльності: придбання, опис, збереження, забезпечення доступу. Архівні ради тісно співпрацюють з їхніми організаціями-засновниками для забезпечення доступності навчання для архівістів.

Розглянемо більш детально особливості канадських регіональних сегментів єдиної архівної мережі Канади для тих провінцій і територій, які мають розвинені онлайнві архівні інформаційні ресурси. Практично єдина інформаційна мережа архівів Канади складається з окремих сегментів, які підтримуються на рівні провінцій Канади. Це можна побачити на схемі доступу до архівних ресурсів Канади, представлений на сайті «Архіви Канади» [19].

Розбудова архівної інформаційної мережі відбувається в рамках Національної програми розвитку архівів (The National Archival Development Program, NADP) за єдиними заданими стандартами і методичними підходами, де головними інформаційними ресурсами, які повинні організовувати архівні установи, є довідники архівних фондів і колекцій Канади (описані за визначеним набором необхідних метаданих) та упорядкування цифрового ресурсу історико-культурної спадщини Канади (основу ресурсу складають віртуальні експозиції з архівних фондів). І хоча Національною програмою розвитку архівів та Радою архівів Канади закладено єдині орієнтири та стандарти формування архівних інформаційних ресурсів, кожна з провінцій вирішує ці проблеми індивідуально, з урахуванням історичної спадщини та особливостей архівних фондів кожного з регіонів [83].

Онтаріо (Ontario). Провінція Онтаріо, розташована в центральній частині Канади, є найбільш населеною, багатою і другою за розміром провінцією Канади. Назва «Онтаріо» походить від ірокезького слова і перекладається, як «гарне озеро» або «гарна вода» (основна природна пам'ятка Онтаріо – Ніагарський водоспад та система Великих озер). У цій провінції проживає третина канадців. Вона є ядром англосаксонської нації та відображає всю Канаду в мініатюрі. У цій провінції знаходяться основні науково-дослідні, музейні та освітні центри Канади. Провінційна столиця Торонто розташована

на перетині історичних торгових шляхів.

Онтаріо має один із найбільш розвинених сегментів архівної мережі Канади, який складається з двох основних компонентів: інформаційних ресурсів Асоціації архівів Онтаріо (Archives Association of Ontario, AAO), та Архівної інформаційної мережі Онтаріо (Ontario's Archival Information) [7].

В Асоціації архівів Онтаріо (AAO) – понад 350 членів. Заснована в 1993 році у результаті об'єднання Асоціації архівістів Онтаріо і Ради архівів Онтаріо. Основною метою ААО є сприяння збереженню та використанню документальних матеріалів, а також збереженню культурної спадщини Онтаріо. Для здійснення своєї мети ААО сприяє розвитку кооперативної системи архівів в Онтаріо, зокрема: представляє інтереси Онтаріо, місцевого самоврядування та інших провінційних установ; забезпечує навчально-просвітницькі архівні програми; сприяє розвитку професійних стандартів, процедурам і практичним заходам в архівних сховищах; сприяє архівним зв'язкам і співробітництву між установами, користувачами та спонсорами; забезпечує спілкування і співпрацю окремих осіб, груп та об'єднань, зацікавлених у збереженні та використанні документальної спадщини Онтаріо.

ААО пропонує різні послуги своїм членам, у тому числі розподіл коштів федерального бюджету, керівні принципи для ініціювання та управління архівами, підтримку навчання в галузі управління і збереження архівів, випускає щоквартальні інформаційні бюлетені, надає консультаційні послуги та доступ до корпоративної інформаційної мережі ARCHEION (архівні бази даних, описи фондів та оцифровані архівні матеріали). Члени архівних установ усієї провінції Онтаріо надають інформацію в бази даних ARCHEION. Пошук інформації в ARCHEION здійснюється безкоштовно і може знайти й надати зведений перелік результатів для дослідника. ARCHEION також представляє спеціальні віртуальні експонати, такі як канадська ідентичність і родинна генеалогія. Ці експонати презентують історію Онтаріо та її спадщину для широкого загалу користувачів.

Інформаційний ресурс архівної інформаційної мережі Онтаріо

ARCHEION побудований у вигляді баз даних, що дає змогу багатоаспектного доступу до архівної інформації. Основними структурними блоками ресурсу є: опис архівних фондів, авторитетний файл установ та осіб, путівник по архівних установах, тематичний покажчик, географічний покажчик, цифровий ресурс. Опис архівних фондів супроводжує інформація про ресурсні складові фонду, хронологічні межі документів, місце зберігання, фондоутворювачів [67]. Опис архівних фондів побудовано відповідно до RAD (Правила архівного опису) (Rules for Archival Description). Тематичний індекс відображає основні теми соціального життя Онтаріо: бізнес і торгівля, будинки і споруди, військові, діти і молодь, уряд, дослідження, відкриття і подорожі, жінки, охорона здоров'я і соціальні послуги, події і свята, залізниця, закон і справедливість, зв'язок, культурні групи, мистецтво і культура, общинне життя, організації, освіта, землі, поселення й імміграція, навколишнє середовище, наука і технології, промисловість, релігія, сільське господарство, політика, природні ресурси, сім'я й особисте життя, спорт, дозволя і відпочинок, транспорт і комунальні послуги. Цифровий ресурс презентує фотоматеріали стосовно головних особистостей та історичних подій культурного життя Онтаріо.

Квебек (Quebec). Квебек є найбільшою з провінцій Канади за площею і другою за чисельністю населення. Назва «Квебек» походить від англокінського (індіанців англо-кінів) виразу, який означає: «там, де річка звужується». Основу населення Квебеку складає своєрідна нація франкоканадці (80,2% населення). Міста Квебеку є важливими культурними центрами Канади, саме там була поставлена перша канадська опера, вийшов перший канадський літературний журнал. Квебек витрачає найбільший відсоток провінційного бюджету на освіту в порівнянні з іншими провінціями Канади.

Основні інформаційні ресурси, що представляють сегмент архівної мережі Квебеку, є франкомовними – це Архівна мережа Квебеку (Reseau des archives du Quebec, RAQ та відповідний інформаційний ресурс – Голос архівної мережі Квебеку (Le Reseau de diffusion des archives du Quebec, RDAQ) [72].

Архівна мережа Квебеку була заснована в 1986 р. і поєднує понад 140

архівів Квебеку, які працюють у всіх сферах діяльності суспільства. Основною місією Архівної мережі Квебеку є сприяння розвитку та зміцненню історичних архівів; допомога архівному обміну інформацією, досвідом та ресурсами: консультування осіб, які приймають рішення, зацікавлених сторін, культурних, архівних та інших представників в інтересах архівів Квебеку.

Для ефективного обміну інформацією в рамках визначеної місії Архівної мережі Квебеку було створено інформаційний ресурс Голос архівної мережі Квебеку, призначений для спільного використання всіх описів архівних фондів і колекцій Квебеку, створення цифрових ресурсів та віртуальних експозицій. У розділі дослідження архівів представлено 170 тис. об'єктів історико-культурної спадщини Квебеку. Нова версія пошукового інтерфейсу реалізована в 2006 р. спільно з Бібліотекою та Національним архівом Квебеку (Bibliothèque et Archives nationales du Québec, BAnQ) [16].

База даних надає інформацію про архівні фонди за схемою: архівна установа, регіон, назва фонду, тип фонду, тип та обсяг документів, крайні дати фонду. Так, за запитом «Ukrainian» маємо 32 відповіді, які представляють музичні, фольклорні та історичні матеріали архівної україніки. Створена база даних дозволяє поповнювати її через сайт Голосу архівної мережі Квебеку завдяки розробленій онлайн-формі, через яку авторизована архівна установа може надіслати інформацію в базу даних. Від стислого опису інформації про фонд можна перейти до ієрархічного дерева стислого подокументного опису фонду, де документи розміщені за типами. Кожен документ супроводжується стислим описом його змісту, інформацією про місце зберігання, дату створення.

Рубрика віртуальних експозицій дає можливість пошуку інформації як за датою розміщення, так і за архівними установами мережі Квебеку. Віртуальні експозиції представляють інформаційні довідки про фонди, їх супроводжує цифровий матеріал та повно – текстові копії документів. Кожна експозиція розміщена в базі даних і має опис, який складається з назви експозиції, назви архівної установи, дати проходження виставки, стислого опису та інтернет-

адреси архівної установи.

Доповнює інформаційний ресурс Архівної мережі Квебеку алфавітний список усіх архівних установ членів мережі. Інформаційна довідка містить дані про назву установи, адресу, контактну інформацію (телефон, електронна пошта), керівника установи, години роботи архіву.

Нова Шотландія (Nova Scotia). Нова Шотландія практично повністю оточена морем. Море впливає майже на всі аспекти життя Нової Шотландії – від клімату до економіки та відпочинку. Основне життя зосереджене біля найбільшого порту Канади Галіфаксу. У Новій Шотландії почалися найперші європейські колонізаційні кампанії, саме їй нормани дали легендарну назву «Вінланд». Столиця Нової Шотландії Галіфакс – один з найстаріших культурних центрів країни: тут було відкрито перший коледж, пошту і друкарню, виходила перша канадська газета.

Основним архівним інформаційним ресурсом Нової Шотландії є сайт Ради архівів Нової Шотландії (Council of Nova Scotia Archives, CNSA) – професійного об'єднання архівів і архівістів у Новій Шотландії [34]. Рада виступає за належне збереження архівів і надання доступу громадськості до архівних документів. Ряд професійних архівістів запрошені з членів організацій і обіймають посади в адміністративних комітетах Ради архівів. Через комітети CNSA спрямовує зусилля щодо сприяння розвитку архівних стандартів, здійснює процедури та практику між її членами й установами та організаціями, відповідальними за збереження документальної спадщини Нової Шотландії.

Рада архівів Нової Шотландії була заснована в 1983 р. групою із 25 установ, організацій та осіб, зацікавлених у створенні мережі архівів всієї провінції. На сьогоднішній день функціонує близько 100 членів, які представляють муніципальні архіви та музеї, університети, релігійні архіви, провінційні архіви, архіви асоціацій збереження спадщини аборигенів. Рада пропонує різні навчальні та консультативні послуги, будь то створення нового архіву, або конкретні питання архівного управління. Різні пошукові інструменти доступні в онлайн-режимі, в тому числі тематичні посилання

до корисних сайтів. Рада архівів Нової Шотландії підтримує для пошуку дві онлайнві бази даних: базу даних опису архівних фондів та базу даних фотоматеріалів. Хоча Рада і не надає генеалогічні послуги, багато з архівів Нової Шотландії мають розвинені генеалогічні ресурси.

База даних «ArcWay» надає можливість пошуку описів архівних фондів, які зберігаються в архівних установах Нової Шотландії незалежно від місця розташування. Пошук здійснюється за ключовими словами, назвою архівної установи та предметною рубрикою. Результат пошуку представляється у вигляді стислого опису фондів, який дає змогу перейти до детального опису архівного зібрання: назва архівної установи, назва фонду, дата створення, обсяги фонду, історія створення, характер та склад документів, розділи колекції, система упорядкування, обмеження доступу, мета зберігання, примітки, предметні заголовки. Окремим блоком виділено пошук фотоматеріалів, де за пошуковим запитом можна ознайомитися з оцифрованими колекціями фотодокументів з архівів Нової Шотландії. Фотографію, представлену в ознайомчому форматі, супроводжує назва архівної установи, стислий опис фотозображення, ім'я фотографа, дата створення.

Нью-Браунсвік, Новий Браунсвік (New Brunswick). Нью-Браунсвік є однією з приморських провінцій Канади. Це друга провінція, після Квебеку, де франко-канадці складають велику частку населення (40%), причому вони належать до особливої етнографічної групи – акадійці із своєрідними звичаями і традиціями. Основою економіки є рибальство і туризм. На території Нового Браунсвіка знаходяться канадські національні природні та історичні парки Фанді та Форит-Босежур.

Основу архівної мережі Нью-Браунсвіка утворює Рада архівів Нью-Браунсвіка (Council of Archives New Brunswick, CANB) [23]. Рада є двомовною установою, яка дає рекомендації організаціям-членам за будь-якими аспектами архівної роботи – створення архівів, переміщення архівів, навчання нових добровольців і співробітників, які працюють над проектами, збереження фондів, експертна оцінка тощо. Рада архівів Нью-Браунсвіка видала путівник

по архівних фондах провінції у вигляді книги. Сама рада не підтримує корпоративні онлайн архівні бази даних. Найбільш розвиненими є інформаційні ресурси Провінційного архіву Нью-Браунсвіка (Provincial Archives of New Brunswick) які надають доступ дослідникам до інформації про біографічні документи, генеалогію та родинну історію, документи уряду провінції.

Ньюфаундленд & Лабрадор (Newfoundland and Labrador) [60]. Ньюфаундленд найбільш східна провінція Канади. Вона складається з двох частин: острова Ньюфаундленд і частини півострова Лабрадор на материковій частині Канади. Населення Ньюфаундленду – це потомки найстарішої групи поселенців Північної Америки, які походять зі Східно-Південної Англії та Південної Ірландії. Ньюфаундленд славиться багатьма національними історичними парками, в тому числі розкопками селища вікінгів XI ст. біля Анс-о-Медоуз, які були оголошені ЮНЕСКО «Пам'яткою світового надбання».

Основним інформаційним джерелом провінційного сегмента архівної мережі Канади є сайт Асоціації архівів Ньюфаундленду і Лабрадору (Association of Newfoundland and Labrador Archives, ANLA)[9] організації, яка має на меті: забезпечення обміну ідеями та інформацією серед тих, хто займається та цікавиться архівною справою; розвиток і просування стандартів, процедур, практики та етики серед архівістів Ньюфаундленду і Лабрадору, які залучені до обслуговування, зберігання та управління архівними документами; збереження архівних документів Ньюфаундленду і Лабрадору; організацію фінансування та інших видів допомоги для організації архівної діяльності; представлення Ньюфаундленду і Лабрадору в національній архівній мережі; надання допомоги в галузі освіти архівістів; сприяння популяризації та використанню архівів та історичних ресурсів у провінції; заохочення створення архівних записів з метою введення історичних документів у суспільний обіг; визначення та сприяння створенню стандартів, процедур і практики в архівних сховищах провінції; публікацію брошур, періодичних видань і доповідей, каталогу архівів Ньюфаундленду і Лабрадору.

Інформаційний ресурс має два основних блоки, що надають доступ до

архівної інформації: алфавітний список архівних установ Ньюфаундленду і Лабрадору та віртуальні експозиції.

Алфавітний список наводить назви всіх архівних організацій Ньюфаундленду і Лабрадору з посиланням до сайту відповідної установи, якщо вона його має. Віртуальні експозиції представляють фонди архівних установ, які їх упорядкували. Основними темами експозицій є історичні події Ньюфаундленду і Лабрадору, архітектура, вітрильне кораблебудування, фольклор, етнографія. Експозицію супроводжує стислий інформаційний матеріал щодо фондів, які вона розкриває, оцифровані зображення документів і фотоматеріали. Найбільша колекція цінних документів, які стосуються історії, життя та культури Ньюфаундленду і Лабрадору, міститься у фондах Центру досліджень Ньюфаундленду (Centre for Newfoundland Studies, CNS) бібліотеки Королеви Єлизавети II [34]. Дослідженням і створенням електронних ресурсів цих цінних архівних фондів займається Меморіальний університет Ньюфаундленду (Memorial University of Newfoundland) організований у 1949 р. з метою дослідження та збереження історичної спадщини провінції. Меморіальним університетом підготовлена серія віртуальних експозицій, присвячених історії, географії та історичним подіям Ньюфаундленду [51].

Манітоба (Manitoba) – це провінція, яка розташована в центрі Канади. Ця провінція вважається засновницею пшеничної індустрії Канади. У столиці Манітоби Вінніпезі мешкає приблизно половина населення провінції. Кожний десятий мешканець Вінніпегу – українець. Перед будівлею провінційного парламенту стоїть пам'ятник Т. Г. Шевченкові. У Манітобі також сильним є вплив франко-канадського населення, тут у 1870 р. була прийнята вперше в Канаді рівноправність французької та англійської мов.

Основними інформаційними ресурсами сегменту архівної мережі Манітоби опікується Асоціація архівів Манітоби (Association for Manitoba Archives, AMA) [10]. Асоціація підтримує розвиток ресурсів Інформаційної мережі архівів Манітоби (Manitoba Archival Information Network) [48].

Асоціація архівів Манітоби була створена в 1992 р. для об'єднання

основних програм та послуг Асоціації архівістів Манітоби (заснована в 1980 р.) і Ради архівів Манітоби. Мета створення асоціації полягає в тому, щоб забезпечувати збереження спадщини народів і установ провінції Манітоба за рахунок поліпшення управління, ефективності й архівної системи провінції. Основними завданнями Асоціації є: сприяння більш глибокому розумінню і підвищенню громадської обізнаності Манітоби щодо ролі та можливостей використання архівів; організація форуму для обговорення архівних питань і обміну думками з питань архівної діяльності; підвищення якості послуг, що надаються архівами провінції Манітоба; впровадження стандартів, процедур і практики в галузі створення й управління архівами; надання допомоги та освітніх можливостей для осіб, які бажають поліпшити свої знання і навички в галузі розробки, управління та роботи архівів; координування, планування; розподіл ресурсів і субсидій для архівної системи Манітоби.

Основним пошуковим інструментом Інформаційної мережі архівів Манітоби є база даних «ICA-AtOM» (MAIN Collections: Manitoba Archival Information Network) яка надає можливості багатоаспектного пошуку архівної інформації. Серед основних точок доступу до інформації є пошук за ключовими словами, алфавітний перелік архівних установ, авторитетні записи на фонди і колекції, предметні рубрики, географічні рубрики, цифрові матеріали. Цифровий матеріал представлено переважно фотодокументами з різних архівів, які репрезентують історичну пам'ять Манітоби.

Пошукова система на запит за ключовими словами надає можливість переглянути інформацію про архівні фонди в стислому форматі: назва фонду, характер документів, рівень опису фонду (на рівні фонду, справи, документів), архівну установу. Більш детальний опис включає: фондоутворювача, обсяг і деталізований зміст, предметні й географічні рубрики. Пошуковий інтерфейс системи надає багатомовні можливості, які дозволяють відновлювати інформацію, крім англійської, також і французькою, іспанською та португальською мовами.

Для ознайомлення з віртуальними експозиціями сайт Асоціації архівів

Манітоби відсилає до ресурсів порталу «Архіви Канади», де Манітоба представлена 20 цифровими колекціями. Серед них є «Дослідження імміграції у прерії», «Архів сільськогосподарських досліджень», «Матеріали до історії Вінніпегу», «Онлайнова Блакитна книга Арктики» тощо.

Саскачеван (Saskatchewan) є центральною провінцією прерій, що лежить між Альбертою та Манітобою. Назва «Саскачеван» походить від індіанського словосполучення, яке означає «швидководний». Саскачеван має багато спільного з історією Манітоби. Першими поселенцями тут були індіанці-метиси і франкоканадці, пізніше українці. У Саскачевані найбільший відсоток індіанців серед населення в порівнянні з іншими провінціями Канади. Основу економіки провінції складає сільське господарство, Саскачеван називають «хлібним кошиком» Канади.

Сегмент архівної інформаційної мережі провінції представляє Рада архівів та архівістів Саскачевану (Saskatchewan Council for Archives and Archivists, SCAA) яка відповідає за розвиток архівної мережі у Саскачевані, заохочуючи створення нових архівів, упровадження та розробку стандартів архівної політики та практики, а також сприяння розумінню громадськістю можливостей використання архівів та історичних ресурсів у Саскачевані [74]. Рада пропонує семінари та інші освітні програми, архівну консультативну службу, а також підтримує Саскачеванську архівну інформаційну мережу, корпоративну базу даних архівних фондів Саскачевану, в тому числі віртуальні експозиції, опис архівних колекцій і бази даних фотоматеріалів.

Основним пошуковим інструментом є база даних «SAIN Collection» Інформаційної мережі архівів Саскачевану, яка надає описи архівних матеріалів, що зберігаються в архівах провінції Саскачеван. Ця робота не завершена, нові описи додаються регулярно. Базу даних реалізовано на тій самій платформі та за тими ж принципами, що й ресурс «MAIN Collections» Інформаційної мережі архівів Манітоби. На відміну від Інформаційної мережі архівів Манітоби, де реалізовано багатомовний інтерфейс, архівний Саскачеван представляє інформацію лише англійською мовою. Пошуковий інструментарій

для цих двох проектів було реалізовано на інформаційній платформі ресурсу «Архіви Канади: Canadian Archival Information Network (CAIN)».

Додатковим елементом до фондкових каталогів архівів Саскачевану є також досить розвинутий цифровий ресурс, представлений такими темами, як «Головні вулиці Саскачевану», «Українська спадщина Саскачевану», «Саскачеван пам'ятає» тощо [17].

Альберта (Alberta), одна з трьох провінцій-прерій Канади, має багато спільних географічних особливостей із сусідами на сході – Саскачеваном і Манітобою. Альберта була названа на честь принцеси Луїзи Кароліни Альберти, четвертої доньки королеви Вікторії. Крім сільського господарства, має розвинуту нафтову промисловість. На перших етапах освоєння Канади цей край був однією із найважкодоступніших територій. Населення краю складалося переважно із племен індіанців, які полювали на бізонів у преріях. У Квебеку вже будувалися форти і фортеці, а Альберта ще не бачила «білих». Європейці з'явилися в Альберті лише в другій половині XVIII ст. В Альберті знаходиться найбільший національний парк Канади Вуд-Буффало. Найвідомішою розвагою альбертців є родео. В Альберті є багато компактних поселень українців, райони на схід і на північний схід від Едмонтону визнано екомuzeєм «Kalyna Country» (тобто «калиновий край»).

Основні інформаційні ресурси провінції презентує Товариство архівів Альберти (Archives Society of Alberta, ASA) [8] яке було створено в 1992 р. з метою поєднання зусиль усіх, хто займається або цікавиться роботою архівів; представлення архівних інтересів Альберти; заохочення збирання, зберігання і використання архівних матеріалів, а також розвитку архівних навичок серед тих, хто займається архівною діяльністю: проведення семінарів та практикумів з архівних принципів і практики; поширення інформації.

Пошуковий апарат Інформаційної мережі архівів Альберти (Archives Network of Alberta) складається з трьох компонентів: бази даних опису архівних фондів Альберти (Archives Network of Alberta Database) [8], налічує понад 10 тис. описів архівних документів, що знаходяться в архівах провінції Альберта;

бази даних фотоматеріалів (Alberta InSight Database), яка складається з вибраних фотографій з архівів провінції; текстової бази даних (Alberta InWord), яка містить оцифровані текстові записи (щоденники, листи тощо) з архівів Альберти. Відповідно до стратегічного плану Товариства архівів Альберти (ASA) на 2006 р., Альберта є єдиною провінцією, яка має базу оцифрованих документів (Alberta InWord). Формування цифрового ресурсу розпочато в 2004 р., уже в 2006 р. він містив 80 тис. відсканованих сторінок архівних документів. Кількість онлайн відвідувань цих матеріалів досягла 500 на день.

Доповнює інформаційні ресурси архівної мережі Альберти серія віртуальних експозицій, створених за матеріалами архівних фондів. Серед них – «Історія високих технологій (Hi-Tech) Альберти», «Роздуми Альберти да сторіччя Канади: що робить нас канадцами?», «Якби ці стіни могли говорити архітектура Альберти» тощо. Усі віртуальні експозиції вирізняють оригінальні назви та оформлення, що відповідає темі експозиції і дає змогу користувачеві зануритись і відчутти атмосферу минулого, особливий колорит її традицій.

Британська Колумбія є західною провінцією Канади. Це гірський район, населення якого в основному зосереджено в південно-західному куті. Третя за чисельністю населення провінція Канади. Економіка Британської Колумбії орієнтована на північно-західний Тихоокеанський ринок (США, Японія). Серед населення має сильний вплив азійський елемент. Непридатність більшості територій Британської Колумбії до ведення сільського господарства (переважно гірський ландшафт) призвела до переважного розвитку індустріального виробництва, у першу чергу, пов'язаного з переробкою деревини та енергетикою.

Основним системоутворюючим елементом архівної мережі Британської Колумбії є Асоціація архівів Британської Колумбії (Archives Association of British Columbia, AABC) утворена в 1990 р. шляхом об'єднання Асоціації архівістів Британської Колумбії і Ради архівів Британської Колумбії. Злиття цих двох організацій дозволило асоціації представляти інтереси всіх архівістів і архівних установ провінції. Як член Канадської Ради Архівів, асоціація

представляє архівні установи в провінції Британська Колумбія на національному рівні. Місія цієї організації полягає в сприянні розвитку архівного співтовариства провінції з метою більш ефективного збереження та забезпечення доступу до документальної спадщини Британської Колумбії. Асоціація архівів Британської Колумбії прагне до надання послуг з метою підвищення потенціалу архівів на всій території для збереження і забезпечення доступу до документальної спадщини; створення і підтримки провінційних архівних каталогів як частини національного архівного каталогу; забезпечення інфраструктури для підтримки мережевої взаємодії всіх членів Асоціації.

Основним інформаційним ресурсом, який підтримує Асоціація архівів Британської Колумбії, є «Спадщина Британської Колумбії» (Memory BC) провінційний портал, що надає доступ до архівних матеріалів, які зберігаються в архівах Британської Колумбії.

Пошукова система архівної інформаційної мережі Британської Колумбії організована аналогічно до платформ «SAIN Collection» Саскачеван, та «MAIN Collections» Манітоба. Ці рішення ґрунтуються на пошуковій платформі Національної інформаційної мережі архівів Канади (Canadian Archives Information Network, CAIN) [32].

Доступ до віртуальних експозицій архівів Британської Колумбії, створених у рамках Програми оцифрування архівних фондів (The Archival Community Digitization Program, ACDP) [2] Канади здійснюється на сторінках інформаційного ресурсу «Архіви Канади», де Британська Колумбія представлена 34 цифровими колекціями. Серед них – «Змінюване обличчя північного краю», «Кораблебудування», «Знімки з минулого», «Морські місії Британської Колумбії» тощо.

Юкон (Yukon) є однією із найстаріших освоєних північних територій Канади. Юкон бере свою назву від імені ріки Юкон – «велика ріка», яка перетинає більшу частину території. Територія Юкону багата корисними копалинами, в тому числі родовищами золота (р. Клондайк). День 17 серпня 1896 р. (коли на р. Клондайк знайшли багате родовище золота) щорічно

святкується на Юконі. Більшість населення Юкону складають індіанці та нащадки європейців, які потрапили на Юкон у період «золотої лихоманки». Економіка Юкону ґрунтується на гірничовидобувній промисловості, рибальстві та туризмі. Центром туристичної індустрії є м. Доусон, де була проведена реставрація життя часів «золотої лихоманки».

Корпоративним представником архівів Юкону є Рада архівів Юкону (Yukon Council of Archives, YCA) – некомерційна організація, що прагне забезпечити мережеву взаємодію всіх архівних установ Юкону [89]. Рада координує і сприяє професійному розвитку, надає можливості архівістам для отримання освіти, сприяє розвитку розуміння громадськістю важливості використання архівних матеріалів.

Основним інформаційним ресурсом Ради архівів Юкону є база даних архівних описів Юкону (Yukon Archives Descriptive Database), яка є онлайнним довідником архівних фондів Юкону. База даних надає доступ до різноманітної інформації про архівні фонди Юкону за багатьма параметрами: ключові слова, назва фонду, тип документів (тексти, фотоматеріали, відеозображення, звукозаписи, карти, архітектурні проекти), дата створення. Відповідь на пошуковий запит отримується у вигляді алфавітного списку назв фондів. Розширений опис фонду додатково надає інформацію про: назву фонду, рівень опису фонду (фондовий, серії (series), подокументний), хронологічні межі документів, обсяг і зміст, обмеження в доступі, мовну характеристику документів, мету зберігання та збирання документів. Від опису серії, до якої відноситься фонд, можна перейти до опису документів серії (наприклад, біографічні нариси) та підібрати всі фонди документів, що відносяться до відповідної серії. Характерною особливістю ресурсів Юкону є також те, що в базі даних представлено подокументний опис значної кількості важливих для історії Юкону документів. Реалізована також точка доступу, яка надає інформацію про особу та установу, яка ввела в суспільний обіг відповідний документ. Мережева платформа підтримки інформаційної бази даних надає можливість додавання описів архівних документів авторизованим

користувачам через веб-інтерфейс, що створює передумови для формування корпоративного архівного інформаційного ресурсу.

Інформаційні архівні ресурси Острову Принца Едварда (Prince Edward Island) та Нанавуту (Nunavut) недостатньо розвинені на сьогодні, не мають власних баз даних та пошукового апарату, вони представлені лише в загальнонаціональних архівних інформаційних ресурсах.

Висновки до розділу 2

Загалом, такий потужний інформаційний ресурс як «Архіви Канади» є інтегрованою розподіленою системою доступу до цифрових ресурсів архівної спадщини та історико-культурних фондів Канади. Такий спосіб організації комплексних інформаційних сервісів відповідає сучасним тенденціям створення інтегрованих інформаційних ресурсів. Явища інтеграції і глобалізації, властиві сучасному суспільству, впливають на різні сфери людської діяльності. Електронні ресурси провінційних архівів Канади є розвинутими, вони організовані на єдиних засадах у канадській архівній мережі, представляють як загальноорганізаційну інформацію, так і широко відображають специфіку історії регіону, його документний ресурс, специфіку архівного пошуку, включають авторитетні файли установ та осіб, путівник по архівних установах, тематичний покажчик, географічний покажчик. Організована у вигляді баз даних інформація має багатоаспектний пошук за ключовими словами, назвами фондів, типами документів, датою створення, тощо. Мережева платформа дозволяє продовжувати нарощувати будь-яку інформацію [19].

Слід відзначити й заохочення збирання, зберігання і використання архівних матеріалів канадськими провінційними архівами, прагнення до розвитку та популяризації архівної професії, підвищення її статусу, організацію онлайн конференцій, проведення семінарів та практикумів; поширення інформації, яка стосується архівної діяльності та управління.

РОЗДІЛ 3. ЗНАЧЕННЯ ТА ВАЖЛИВІСТЬ АРХІВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ КАНАДИ ДЛЯ РОЗВИТКУ АРХІВОЗНАВСТВА ТА ДОКУМЕНТОНАВСТВА

3.1 Співпраця міжнародних організацій в галузі створення електронних ресурсів

Актуальним для сучасного архівознавства є визначення і вивчення тенденцій та шляхів його подальшого розвитку, зокрема в галузі створення електронних ресурсів діловодного та історико-культурного характеру. Міжнародне архівне співтовариство в цілому та окремі передові в царині розвитку архівної справи країни зокрема вже накопичили значний досвід в інформатизації і створенні структурованого й мультикультурного електронного ресурсу. Проте в сучасних архівознавчих дослідженнях комплекс питань щодо системного вивчення досвіду формування й організації доступу до архівної інформації на засадах інтеграції зусиль зацікавлених установ, організацій та об'єднань практично не вивчався. Особливості формування архівних електронних ресурсів Канади вітчизняні вчені досліджували здебільшого в рамках предметного поля архівної україніки. Передусім це праці І. Матяш, Б. Кравченка, Я. Розумного, М. Момрика [71].

Деякі аспекти історії створення міжнародних і національних дескриптивних стандартів висвітлюються в наукових працях Л. Дубровіної, Т. Боряка, Г. Папакіна, Н. Христової, Л. Шаріпова та ін. Серед канадських дослідників цієї теми на особливу увагу заслуговують дослідження С. Гудвіна, президента Асоціації архівістів Канади, який проаналізував розвиток архівної справи Канади і визначив її головні компоненти [17].

Світова архівна думка пішла шляхом – створення розгорнутих стандартів архівного описування спочатку національного, а потім міжнародного рівнів. До таких дій наполегливо підштовхував об'єктивний процес інформатизації та глобалізації, що розгорнувся в міжнародному архівному середовищі з початку

80-х років. Як зауважив на XII Міжнародному конгресі архівів у Монреалі відомий американський архівіст Я. Кокс, глобальна інформаційна система стає можливою завдяки двом рівноважливим умовам: набираючій усе більшого значення стандартизаційній технології та драматичним національним і міжнародним політичним подіям, які обидві створюють умови для наближення архівістів до виконання своєї місії з визначення, зберігання та удоступнення для користування документальної пам'яті суспільства. Міжнародна складова є найвизначнішою частиною стандартів і стандартизації. Національні стандартизаційні організації працюють у контакті зі своїми міжнародними партнерами, а індивідуальні виробники та продавці взаємодіють зі стандартами на обох рівнях [90].

Ініціатива в цьому процесі належала архівістам Великої Британії, США та Канади. Незаперечними піонерами тут стали американці, оскільки у США втручання комп'ютера в архівне життя датується початком 1970-х років, коли старій дискусії щодо архівного описування було надано нового змісту. Спеціальна робоча група Товариства американських архівістів вирішила пристосувати бібліотечну програму MARC, створену Бібліотекою Конгресу США, для потреб архівного описування.

Перегляд MARC для архівних зібрань було завершено 1983 р., а наступного року створений таким чином USMARC AMC (United States Machine Readable Cataloging Archival and Manuscripts Control) став доступним для користування. На його основі М. Хорманом та П. Вінклером був створений посібник із каталогізації рукописних та архівних зібрань для американських бібліотек, історичних товариств тощо.

Можна назвати також ще два видання 1990-х років, присвячені практичним аспектам впровадження MARC-формату: посібник М. Маттерс для тих, хто вперше береться за нього (фактично переглянуто і розширено версію вступу до першого видання Machine Readable Cataloging for Archives and Manuscripts), а також підручник із загального MARC-формату, де подається структура баз даних, особливості управління ними, практичні аспекти

використання MARC.

Відтоді можна лічити початок стандартизаційних процесів архівного описування. Разом із тим, найвищий архівний орган США – Національна архівна та діловодна адміністрація не поспішала зі схваленням MARC AMC як власного стандарту. Чим більше архівісти використовували його на практиці, тим більше переконувалися, як підкреслювала одна з провідних урядовців НАДА Ш. Тібодо, що впровадження стандартного формату є лише першим кроком до дескриптивного стандарту.

Слід згадати найбільшу його ваду, яка перешкоджала поширенню нового формату: він виявився придатним для описування архівних документів лише на одному, фондовому рівні, і нічим не міг зарадити архівістам при створенні поописного (серійного), а тим більше поодиночного описання архівних джерел.

Про масштаби впровадження вищезгаданих стандартів в Америці є такі відомості: у 1991-1992 рр. із 200 наукових архівів США 57,1% використовували при описуванні MARC AMC; 62,5% тих, хто застосовував MARC, користувався також APPM. Іншими словами, MARC AMC став системою описування, зноюю і поширеною, але не загальноживаною в архівному середовищі навіть на батьківщині.

Ще складнішою була ситуація в Європі: за спостереженнями спеціалістів, архівісти жодної країни цього регіону не зверталися до згаданого стандарту при створенні великих архівних баз даних та проведенні описування; MARC AMC використовували лише деякі невеликі бібліотеки та музеї. Винятком були хіба що шведські архівісти, які після стажування у США та Канаді в 1987 р. дійшли висновку, що він є найефективнішим шляхом інформування істориків та користувачів на рівні каталогів.

Від 1950 р. МРА збирає міжнародні конгреси архівів (МКА): до 1956 р. – через три роки, від 1956 р. – через чотири. 1-й Міжнародний конгрес архівів (21 – 22 серпня 1950 р., Париж) затвердив статут МРА. Від 1954 р. з ініціативи Ш.Бребана з метою поглибленого професійного вивчення проблем архів. справи відбуваються міжнародні конференції Круглого столу архівів [81].

У 1990-х рр. запроваджено нову форму спілкування керівників архів. установ усієї Європи – щорічні європейські саміти архівістів, які сприяють зміцненню інтеграційних процесів у європейському архівному середовищі.

Міжнародні конференції Круглого стола архівів (МККСА) – форма професійного спілкування архівістів різних країн світу з питань, що становлять спільний інтерес. Засідання скликаються щорічно, у період між конгресами МРА, з метою поглибленого професійного вивчення проблем архів. справи. У роботі конференцій беруть участь керівники архів. відомств країн світу, представники професійних асоціацій, члени виконкому МРА, представники Організації Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, спеціально запрошені експерти.

На засіданнях МККСА обговорювалися теми: поняття про архіви, межі архівної справи, обов'язки архівістів (1955 р.); історія архівів та архівної справи (1968 р., 1996 р.); архіви установ, проблеми взаємозв'язку державних і відомчих архівів (1955 р.); архіви в державних системах (1957 р., 1979 р.); доархівні форми зберігання документів, експертиза цінності, управління адміністративними архівами (1983 р.); проблеми зберігання, будинки і обладнання архівів (1963 р., 1965 р., 1987 р.); проблеми класифікації та науково-довідкового апарату (1959 р.); реставрація та репрографія (1965 р.); інформація й архіви (1965 р., 1971 р.); архіви літератури і мистецтва (1958 р., 1975 р.); друковані й аудіовізуальні архіви (1970 р.); проблеми централізації та децентралізації архівної справи (1986 р.); відтворення національної архівної спадщини (1977 р., 1994 р.); лібералізація доступу до архівів (1967 р.); питання сигілографії (1968 р.); бюджет архівів та архівної статистика (1973 р., 1978 р., 1979 р.); професійна освіта архівістів (1975 р., 2009 р.); архіви міжнародних організацій (1961 р., 1971 р.); роль архівів в економіці, соціальній історії, дослідженнях історії мистецтв (1958 р., 1959 р., 1963 р.).

16-ту конференцію проведено в Києві (вересень 1975 р.). В її роботі взяли участь 120 представників національних архівних служб 35 країн світу, 7-ми міжнародних організацій. Головними темами обговорення були «Підготовка, перепідготовка та просування по службі в архівах» та «Архіви літератури і

мистецтва». Перша тема висвітлила досвід України в підготовці кваліфікованих кадрів архівістів на базі Київського університету (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

Конференція високо оцінила досвід українських архівістів в організації централізованого зберігання й використання документів з історії літератури та мистецтва, створення Архіву-музею літератури і мистецтва України, досвід роботи якого став предметом дискусії. Наголошувалося, що створення спеціалізованої установи, котра поєднує функції архіву та музею, зокрема, організація в ньому меморіальних кабінетів видатних українських діячів, є унікальним явищем не тільки в СРСР, а й в усьому світі. У рекомендаціях конференції з цього питання вказувалося на необхідність створення при МРА спеціалізованого кабінету з архівів літератури й мистецтва, а також містилася пропозиція винести на розгляд 19-ї сесії ЮНЕСКО питання про посилення координації діяльності архівів, музеїв із проблем збирання, зберігання та використання документів з історії літератури і мистецтва. Розглядалися також питання проекту єдиної архівної статистики, інформація про діяльність МРА, звіт секретаря конференції тощо [93].

Міжнародні конференції архівів країн Центральної і Східної Європи (Сковронеківські читання) – щорічні зібрання архівістів країн Центральної і Східної Європи, що проводилися впродовж 1995 – 2005 рр. у Польщі Генеральною дирекцією державних архівів Польщі з ініціативи професора Єжи Сковронєка. Перша конференція відбулася 28 вересня 1995 р. в м. Стара Весь. Вона присвячувалася проблемі інкорпорації архівів колишніх робітників та комуністичних партій до національного (державного) архівного фондів.

У конференції взяли участь представники 13 країн: Болгарії, Естонії, Литви, Румунії, України, Франції та ін. Важливим кроком до інтеграції зусиль архівних служб європейських країн було рішення про створення першого міжнародного довідника про архіви колишніх компартій, вироблення міжнародного стандарту описування таких архівних фондів, систематичного проведення міжнародних конференцій і тематичних семінарів. Учасники 2-ї

конференції (28 – 30 червня 1996 р., Пулави) обговорили питання впливу політичних і суспільних змін на становище архівів і підтримали ідею систематичного проведення таких конференцій упродовж 10 років.

Після передчасної смерті проф. Є.Сковронека на знак визнання його заслуг від 1997 р. міжнародні зустрічі архівістів стали носити його ім'я – «Colloquia Jerzy Skowronek dedicata» (Сковронеківські читання) й продовжували збирати представників архівних установ країн Центральної і Східної Європи для обміну досвідом щодо розв'язання спільних актуальних проблем архівного будівництва: «Спільна архівна спадщина країн і народів Центральної і Східної Європи» (22 – 24 жовтня 1997 р., Голявіце); «Архіви і приватні архівні матеріали в країнах Центральної і Східної Європи» (8 – 10 жовтня 1998 р., Варшава); «Використання архівних матеріалів з точки зору закону і практики країн Центральної і Східної Європи» (15 – 16 жовтня 1999 р., Мондралін); «Архіви колишніх міжнародних організацій країн Центральної і Східної Європи» (13 – 14 жовтня 2000 р., Варшава); «Архіви в новому столітті: Стратегічні питання автоматизації архівів» (28 – 29 вересня 2001 р., Варшава); «Роль архівів в інформаційному суспільстві» (31 травня – 1 червня 2002 р., Варшава); «Архіви серед установ пам'яті» (28 – 29 травня 2004 р., Варшава). Конференції проводилися за підтримки Міжнародної ради архівів, Фонду ім. Стефана Баторія, Ради Європи, Архіву відкритого суспільства Центральноєвропейського університету в Будапешті (Угорщина).

Постійними учасниками конференцій були українські архівісти й архівознавці. Участь у читаннях брали архівісти з Туреччини, Ізраїлю, Китаю. Тексти виступів учасників конференцій опубліковано в окремих виданнях. Конференції сприяли встановленню творчих контактів між архівістами різних країн, виробленню спільних проектів, таких як довідник «Спільна архівна спадщина країн і народів Центральної і Східної Європи», база даних «Створення сучасного науково-довідкового апарату до архівного фонду Ради економічної взаємодопомоги», участь у програмі ЮНЕСКО «Пам'ять світу»

Міжнародний кодекс етики архівістів (МКЕА) – документ, що містить

етичні норми, які регламентують поведінку представників професії архівіста. Прийнятий на 13-й сесії Генеральній асамблеї Міжнародної ради архівів (Пекін, Китай, 6 вересня 1996 р.). Зміни й доповнення до МКЕА розглядалися на 15-му Міжнар. конгресі архівів (Відень, серпень 2004 р.; Міжнародні конгреси архівів). Містить вступні зауваги (6 статей) та основний текст (26 статей). Спрямований на оптимізацію роботи архівістів, запроваджує високі стандарти поведінки архівістів, нагадує їм про професійну відповідальність за збереженість документів, сприяє зміцненню суспільного рейтингу представників цієї професії та довіри до них. Поширює дію на всіх, хто причетний до контролю, нагляду, зберігання, забезпечення збереженості архів. документів, управління архівами. Таких осіб у кодексі визначено терміном «архівіст». Головним положення кодексу визначають, що пріоритетний обов'язок архівіста полягає в збереженні цілісності документів, які знаходяться під його опікою.

Ознаками професіоналізму архівіста вважаються об'єктивність і неупередженість, дотримання загальноприйнятих архівних норм і принципів, забезпечення безпеки архівної інформації, організація належного доступу до архівних документів, видання спеціальних довідників, систематичне підвищення професійного рівня, невикористання службового становища у власних інтересах, розвиток міжнародної співпраці.

Слідом за американським стандартом, проте через внутрішні причини, народився британський формат MAD (Manual of Archival Description) [50], над розробленням якого працював відомий архівний теоретик професор М. Юкук з Ліверпульського університету. У своїх пізніших працях він писав, зокрема, що метою MAD було «запровадити структуру пошукової системи разом із правилами та моделями, які дозволятимуть архівістам вибудовувати свої наукові засоби відповідно до загальних стандартів [92].

Він не переслідував безпосередньої мети запровадити стандарти для обміну даними». До особливостей MAD слід віднести традиційний для британської школи архівознавства структурований підхід до описування, і не

лише його багаторівневність, а навіть концепцію «мікро» та «макроописань», причому кожен нижчий рівень був «мікроописанням» для вищого, але «макроописанням» для наступного, нижчого. Загалом MAD містив 82 елементи описування, які об'єднувалися в два сектори, 7 блоків та 24 підрозділи. Звичайно, така складна структура не могла сприяти загальному поширенню цього стандарту, до того ж, він намагався охопити всі види архівних документів, навіть спеціальні, виділяючи як окремі категорії описування текстові документи, листи, фотографії, карти, документи технічні, аудіо, відео, кінодокументи та навіть машиночитані. На впровадження MAD істотно вплинув і фактор, який особливо підкреслив його автор: «MAD в обох своїх редакціях був спрямований на встановлення стандартів описування, що мали найбільшу цінність для архівістів, які використовували ручні способи праці. MAD 2 поширив свій вплив через деякі спеціальні формати на електронні архіви і в додатку запроваджував UKMARC формат. Хоча він засадничо був неавтоматизованим знаряддям для праці, MAD тим не менш став комп'ютерним професійним засобом, що запровадив базу на майбутнє для автоматизованих методів» [92].

Дуже великим був доробок канадських архівістів, які від початку 80-х років самостійно, але враховуючи досвід своїх південних сусідів, працювали над розробленням власного дескриптивного стандарту. Бюро канадських архівістів та Канадська рада архівів створили спеціальну робочу групу з архівних стандартів описування, яка висунула пропозицію заснувати спеціальний комітет із дескриптивних стандартів із представників двох професійних об'єднань архівістів Канади: Асоціації архівістів Квебеку та Асоціації канадських архівістів; до них додалися координатор проекту та офіційний спостерігач від Національного архіву Канади. Фінансування діяльності комітету здійснювала Канадська рада архівів, виділяючи з цією метою спеціальні гранти.

Наслідком напруженої праці комітету на чолі з К. Хавортом стали проміжні звіти та рекомендації стосовно стандартизації. Як підсумок роботи

з'явилися національні канадські «Правила архівного описування» (RAD), що побачили світ 1990 роки [93].

Цей досить об'ємний документ складається з передмови, вступу, двох основних частин. Перша містить вказівки стосовно загальних правил описування, а також особливостей цього процесу щодо графічних, картографічних, архітектурних, аудіо-відео документів, комп'ютерних файлів. Було виділено дев'ять блоків описування: назва та підпорядкованість; видання (редакція); специфічні деталі виду матеріалу (для картографічних матеріалів та комп'ютерних файлів); дата створення; фізичне описання, у тому числі обсяги; серії; архівне описання (включаючи історію фондоутворювача, надходження до архіву, склад та зміст документів); примітки (автор описання, джерело надходження та відомості щодо експертизи, характер організації, назва документів, наукові засоби тощо); стандартний номер.

Загалом можна констатувати значний вплив на цю структуру описування бібліотечних правил (передусім у другому блоці). Друга частина складалася з настанов щодо визначення гасел, заголовків, назв та їх системного підпорядкування. Варто відзначити, що робота над цією частиною була невід'ємною складовою праці згаданого комітету Бюро канадських архівістів. Вона вилилася в окремий документ, де формулювалися завдання уніфікації гасел, подавався їх словник, правила використання тощо.

Згадані правила (RAD) мали дуже велике значення для стандартизації архівного описування в Канаді. Протягом наступних 10 років більшість канадських архівів користувалася саме ними, як свідчить огляд практики впровадження RAD, проведений канадським комітетом архівного описування, результати якого опубліковані 1999 р. Їхнє вивчення було включено до всіх програм професійного навчання, програм університетів та коледжів. 71% усіх канадських архівів підтвердили, що використовують RAD, причому більше двох третин з них описують не лише нові надходження, а й свої старі фонди. Найпридатнішими їх вважають для текстових та графічних документів (93,7 та 60,5% усіх описань), а найменш відповідними – для електронних

усього 8,5% описань. Найважливішими бар'єрами на шляху впровадження RAD виявилися недостатня підготовленість архівістів (32%), недосконалість документації з впровадження RAD (22,9%), складність самих правил (19,4%). Проте в цілому канадські архівісти вважають, що існуючі правила описування вже прийняті переважною більшістю архівістів і мають вирішальний вплив на дескриптивну практику. Приміром, якщо за обстеженням 1984 р. найбільш поширеним описанням нижче пофондового було лише подокументне, то нині в архівах усе більше вживають описування за серіями та одиницями зберігання, в чому простежується вплив норм RAD.

Напрацювання канадських архівістів були винесені на розгляд експертів різних країн з дескриптивних стандартів, які зустрілися в Оттаві у жовтні 1988 р. Ця зустріч проходила під егідою МРА і фактично стала підготовчою нарадою напередодні XII Міжнародного конгресу архівів (Монреаль, 1992), який приділив значну увагу міжнародним архівним стандартам. Представники багатьох країн світу, причому не лише Європи та Америки, а й Азії (Індія, Китай, Малайзія), Африки (Зімбабве, Сенегал), а також міжнародних спеціалізованих організацій (МРА, IFLA) зібралися в Канаді для обговорення національного досвіду описування та головних засад майбутнього міжнародного стандарту [58].

Не дуже прийнятними були визнані MARC, MAD та RAD, і фахівці практично однозначно висловилися про недоречність механічного пристосування бібліотечних форматів для архівів. Саме на цій зустрічі було вирішено розпочати роботу над Міжнародним стандартом архівного описування і визначено головні завдання, серед яких можна назвати такі: полегшення доступу до архівних документів, а також сприяння управлінню архівами й обміну інформацією між ними; надання можливості архівістам визначати свої потреби при створенні різних автоматизованих систем, а не навпаки, щоб технологія диктувала свої вимоги архівістам.

У резолюції зустрічі експертів ішлося також про фундаментальне значення архівного описування для професійної роботи архівістів,

співвідношення національних і міжнародних стандартів описування та необхідність створення робочої групи з розробки міжнародного стандарту.

Відповідно до рекомендацій оттавської наради при Паризькій штаб-квартирі ЮНЕСКО 1989 р. відбулася консультативна зустріч експертів цієї міжнародної організації та МРА, де світова архівна спільнота визначилася зі своїм ставленням до існуючих стандартів з цього напрямку і склала план подальших дій. Наступного року, під час зустрічі у Вроцлаві (Польща), Виконком МРА офіційно заснував спеціальну комісію з дескриптивних стандартів (ICA Ad Hoc Commission on Standards: ICA/DDS). Вона розмістилася в Канаді (м. Оттава); головою комісії обрали англійського архівіста К. Дж. Кітчінга (секретаря Королівської комісії історичних документів), а секретарем і керівником проекту – канадця Х. Стайба (він був офіційним представником Національного архіву Канади в робочому комітеті з дескриптивних стандартів Канадського бюро архівістів). Серед членів комісії були архівісти Канади, Франції, Великобританії, Малайзії, Іспанії, Швейцарії, Португалії та США; пізніше (з 1992 р.) до роботи залучився представник Австралії [77].

Члени комісії погодилися з тим, що їхнім першорядним завданням буде розроблення основних теоретичних принципів, подібних до «паризьких принципів», прийнятих у бібліотечній справі в 1961 р. за підтримки Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій. Документ, підготовлений МРА, був формально схвалений на засіданні МРА в 1992 р. у Монреалі під назвою «Декларація про принципи архівного опису» (Statement of Principles Regarding Archival Description) [75]. Декларація затверджувала основні принципи з розроблення стандартів архівного опису, які мали застосовуватися в міжнародному масштабі. Вона визначила чотири основних завдання, які мав вирішувати стандарт архівного опису:

- забезпечення створення узгоджених, послідовних і достовірних описів;
- полегшення пошуку й обміну інформацією щодо архівних матеріалів;

- сприяння поширенню даних про фондоутворювачів;
- сприяння інтеграції описів з різних сховищ у єдину систему.

У Декларації підкреслювалося, що «стандарти архівного опису повинні ґрунтуватися на загальноприйнятих теоретичних засадах». Хоча Декларація визнавала, що «елементи інформації про архівні матеріали потрібні на кожному етапі управління документами», вона окреслювала межі застосування опису, виходячи з того, що це «формальний процес, що відбувається після того, як архівний матеріал уже систематизовано та всі архівні одиниці, так само як і їхні складові частини, що підлягають опису, уже визначені».

Як найбільшу одиницю опису Декларація визнала фонд – «усі документи, незалежно від форми або носія інформації, природним чином зібрані та накопичені окремою людиною, цілою родиною або корпоративною організацією в процесі особистої або корпоративної діяльності». Оскільки «процес опису проводиться, планується і виконується від загального до приватного, то опис створюється спочатку на фонд у цілому, а потім на окремі його частини».

Нарешті в Декларації стверджувалося, що необхідно ув'язати інформацію про походження документа з інформацією про архівні матеріали. Ґрунтуючись на цих принципах, спеціальна Комісія з дескриптивних стандартів МРА (Committee on Descriptive Standards, ICA/CDS), що отримала статус Постійного комітету МРА на XIII Міжнародному конгресі архівів у Пекіні (Китай, 1996 р.), розробила набір загальних правил формування архівного опису.

У процесі створення архівного стандарту розробники розуміли, що автоматизоване оброблення даних потребує структурованої інформації. Комісія МРА вирішила ідентифікувати та індивідуалізувати насамперед елементи, які можна об'єднати, щоб скласти опис архівного юридичного об'єкта. На цьому етапі комісії належало визначити, які елементи дійсно необхідні для архівного опису. Першим кроком, зробленим експертами МРА в процесі створення ISAD (G) (General International Standard Archival Description) [35], Міжнародний

стандарт архівного опису, було проведення порівняльного аналізу трьох головних англо-американських стандартів, що стосуються змісту даних: 1) архіви, особисті документи й рукописи США (US's Archives, Personal Papers and Manuscripts, APPM); 2) Канадські правила архівного опису (Canada's Rules for Archival Description, RAD); 3) Британська інструкція з архівного опису (Great Britain's Manual for Archival Description, MAD) [51].

Експерти ідентифікували 20 елементів даних, згадуваних у всіх трьох стандартах, які були істотно спільними. Очікувалося, що за допомогою ISAD (G) буде здійснено спробу уніфікувати практику архівної роботи за межами національних кордонів і усунути певний рівень специфіки, виявленої в національних стандартах.

Нарешті Комітет МРА провів копітку роботи з дослідження різниці між деякими дуже подібними концепціями архівного описування й дав основні рекомендації для створення найбільш загальних елементів, виявлених у ряді країн у системах, призначених для опису архівного матеріалу. Ці елементи треба було широко застосовувати для опису архівів незалежно від виду або розміру одиниці опису. У результаті вони не обмежуються певним типом науково-довідковим апаратом або іншими описовими форматами.

3.2 Міжнародний стандарт архівного опису

Першим документом ICA/DDS стала «Заява щодо принципів, що стосуються архівного описування», проект якої було обговорено на нараді у ФРН (жовтень 1990 р.) і напередодні XII Міжнародного конгресу архівів поширено як офіційний документ для дискусії в перекладі всіма робочими мовами МРА.

Згадана «Заява» вже містила всі необхідні елементи майбутнього стандарту, передусім базисне визначення його завдань та словник термінів, окреслювала цілі архівного описування, одиниці описування, його організацію та структуру, елементи дескриптивної інформації та її пошук. Зокрема, метою

архівного описування проголошувалися «ідентифікація та пояснення складу і змісту архівних документів задля їх удоступнення. Це досягається створенням точних і відповідних описань й організацією їх у відповідності з визначеними моделями». Наголошувалося також, що дескриптивні стандарти мають базуватися на загальноприйнятих теоретичних принципах і передусім принципі походження (*respect des fonds*). Фактично цю «Заяву» можна назвати скороченим викладом ідей та структури майбутнього стандарту, що народився в результаті спільної роботи архівістів кількох країн (саме в цьому – її виняткове значення).

XII Міжнародний конгрес архівів, що проходив у Монреалі (Канада) у вересні 1992 р. під гаслом «Професія архівіста в Епоху інформатизації», посів визначне місце в розробленні та впровадженні міжнародного стандарту архівного описування. Увага його учасників була прикута до питань стандартизації в різних галузях архівної справи, чільне місце в обговоренні зайняли проблеми стандартизації архівного описування. Зі спеціальною доповіддю на цю тему виступив один з авторів канадських правил архівного описування К. М. Хаворт, який зупинився на меті цього процесу, мотивах стандартизації та її шляхах за доби інформатизації [93].

Серед загальних висновків, зроблених ним, такі: «Розвиток, запровадити та зростати у ролі стандартів архівного описування є одночасно викликом архівістам та можливістю, що надає їм Епоха інформатизації. Докладне описання наших архівів є показником ефективної роботи як окремих осіб, так і організації загалом. Архівне описання є центральним пунктом у виконанні покладених на нас завдань. Успіх на шляху розвитку стандартів архівного описування, який може згодом бути засвоєний і застосований до документів усіх типів і на всіх носіях побутування, надасть нам гучний та вагомий голос у процесах прийняття рішень, що визначають процеси управління інформацією в Епоху інформатизації».

Слід зауважити, що на той час уже існував перший попередній проект ISAD, схвалений сесією ICA/DDS у Мадриді в січні 1992 р. Авторами цього

документа стали вже згаданий Х. Стайб (керівник проекту), В. Дафф (координатор), М. Кук та Ш. Тібодо. Ця робоча група виходила з принципів «Заяви» й окреслила загальні правила архівного описування, маючи перед собою таку мету [88]:

- забезпечити створення послідовних, потрібних та вичерпних описань;
- сприяти пошуку архівної інформації та обміну нею;
- дозволяти визначати системне підпорядкування;
- створювати можливість інтеграції описань з різних сховищ в уніфіковану інформаційну систему.

Проект передбачав 25 елементів описування та 5 структурних блоків (ідентифікації, контексту та змісту, умов доступу та користування, споріднених матеріалів, приміток).

Основу стандарту ISAD (G) становить ієрархічний багаторівневий опис, який ґрунтується на чотирьох головних описових принципах.

Комітет Міжнародної ради архівів підкреслив, що необхідно проводити органічне структурування груп документів у процесі архівної систематизації, і переніс цю ієрархічну структуру на довідкові засоби, що відображають процес розподілу описуваного матеріалу на більш дрібні частини (наприклад, на фонди, розділені на серії) [88].

Стандарт ISAD (G) надає ієрархічну модель рівнів систематизації для фонду та його складових (компонентів). Фонд може поділятися на: підфонди (sub-fonds) сукупність документів, що перебувають у межах фонду, які зазвичай представлені у двох видах: документи підлеглих адміністративних організацій і документи структурних підрозділів, виділених за функціональним принципом; серії (series) набори документів, що походять з одного й того ж джерела або з того ж процесу реєстрації та формування справ, що мають багато в чому подібні фізичні форми й інформаційний зміст і належать до певних документів (наприклад, рахунки, реєстри обслуговування, книги вихідних листів тощо); підсерії (sub-series) серії можна розділити на підсерії, якщо фізичний характер

серії дає можливість це зробити; справи (files) організовані одиниці документів, згруповані разом як для поточного використання фондоутворювачем, так і для процесу архівної систематизації, тому що вони стосуються того ж самого предмета, діяльності або угоди; окремі одиниці (items) в основному, фізичні одиниці, які використовуються при зверненні, збереженні й пошуку в архівах (наприклад, лист, меморандум, повідомлення/звіт, фотографія, звукозапис).

Ці рівні можуть поділятися на невизначену кількість проміжних рівнів відповідно до складності внутрішньої структури фонду.

Стандарт ISAD (G) заснований на відповідності між цими органічними рівнями систематизації й рівнями опису. Кожний рівень опису відповідає рівню систематизації. Частина фонду можуть бути описані окремо, використовуючи відповідні елементи стандарту ISAD (G) [39].

Двадцять шість елементів, ідентифікованих у стандарті ISAD (G), організовані в сім об'ємних розділів стандарту (7 areas of descriptive information).

- Розділ «Ідентичність» (Identity). Містить інформацію, необхідну для ідентифікації одиниці опису. Розділ є обов'язковим для будь-якого опису й на будь-якому рівні, містить істотну інформацію для розпізнавання описуваної архівної одиниці та полегшення її пошуку. Крім того, цей розділ служить для того, щоб дати можливість користувачам швидко ідентифікувати релевантний матеріал.

- Розділ «Контекст» (Context). Містить інформацію про походження та зберігання одиниці опису. Розділ призначений для наведення даних про історію, зміст (контекст), походження, історію зберігання й джерела надходження або передачі документів.

- Розділ «Зміст і структура» (Content and structure). Містить інформацію про тематику й упорядкування матеріалів в одиниці опису, стислу анотацію щодо змісту документа, систематичні індекси та класифікаційні коди, предметні рубрики.

- Розділ «Умови доступу та використання» (Conditions of access).

Містить інформацію про юридичний статус документа, зазначає умови, що обмежують або впливають на доступність архівних матеріалів.

- Розділ «Аналогічні (зв'язані) матеріали» (Allied materials). Містить інформацію про безпосередньо пов'язані з одиницею зберігання архівні матеріали: наявність оригіналів, копій або перевидань архівних матеріалів; наявність в інших архівах матеріалів, пов'язаних принципом походження [14].

- Розділ «Примітки» (Notes). Містить важливу інформацію, яку необхідно зафіксувати і яка не може бути розміщена ні в якому іншому місці.

- Розділ «Облік» (Description control). Містить інформацію про те, як, коли і ким архівний опис був підготовлений, примітки архіваріуса.

Зміст кожного елемента даних складається з: найменування елемента опису, зазначення мети, інструкцій для запису відповідної інформації в межах елемента та прикладів, що ілюструють дотримання правил.

Усі 26 елементів, включених у стандарт ISAD (G), доступні для використання. Лише небагато з них вважаються істотними для проведення міжнародного обміну описовою інформацією: ідентифікаційний код, найменування, фондоутворювач, дата (дати), обсяг одиниці опису й рівень опису. Стандарт ISAD (G) був переглянутий у 1997-2000 рр., і в липні 2000 р. на Міжнародному конгресі архівів у Севільї було опубліковано друге, переглянуте видання стандарту, яке може тепер розглядатися як довідковий посібник із застосування національних стандартів, створюваних сьогодні в різних архівних спільнотах у ряді країн [39].

Цей документ, відомий як «мадрідський проект» ISAD(G), був поширений на Монреальському з'їзді архівів робочими мовами МРА і обговорений на спеціальній сесії. По результатах цього обговорення, а також відгуків на «мадрідський проект» нарада ICA/DDS на початку 1993 р. у Стокгольмі прийняла остаточний варіант Загального міжнародного стандарту архівного описування ISAD(G) і відкрила 5-річний термін його перегляду.

Від цього моменту вже можна вести мову не про розроблення, а впровадження цього міжнародного стандарту в практику архівних установ в

уському світі. Бібліографія ISAD(G), підготовлена до XIV Міжнародного конгресу архівів у Севільї французькою архівісткою К. Ногаре, свідчить, що протягом наступних років з'явилися його переклади арабською, болгарською, голландською, грецькою, іспанською, італійською, каталонською, німецькою, польською, португальською, сербсько-хорватською, українською та японською мовами. Немає сенсу подавати на цих сторінках характеристику першої версії ISAD(G), оскільки існує вже згадуваний її український переклад, здійснений працівниками УДНДІАСД та видрукований у «Студіях» інституту.

Незважаючи на недосконалість згаданого перекладу та малотиражність видання, в якому він побачив світ, його все ж можна вважати певною подією, відзначеною і світовою архівною громадськістю. (Принагідно зауважимо, що згадана версія містила вже 26 елементів та 6 блоків описування – зокрема, зміст був виділений у окремий блок, разом зі структурою одиниці описування.)

Значення стандарту полягало в тому, що він уперше у світовій архівній практиці встановлював єдині правила описування певних одиниць в їх системному підпорядкуванні (фонд – підфонд – серія – підсерія – справа – документ) і таким чином закріплював структуру цього описання. Стандарт розвинув також концепцію «одиниці описування», що впливала із «Заяви про принципи». Серед 26 елементів, передбачених у ньому для описування за визначеними правилами, містилися 5 обов'язкових для міжнародного обміну, що було дуже важливим для світової архівної громади.

Крім загального схвалення, про що свідчать вищезгадані переклади стандарту, він зустрів і певний опір, а часом і замовчування. Приміром, сучасне російське архівознавство практично проігнорувало цей стандарт, часом лише згадуючи про його існування. Неоднозначне сприйняття змісту ISAD(G) виявилось на міжнародному семінарі з цього питання в Італії (Сан-Мініато, 1994), де архівісти цієї країни досить аргументовано відстоювали досягнення власної, національної школи описування, базованої передусім на ідентифікації фондоутворювачів. Інші учасники зазначали також, що архівне описування має поєднувати два рівноважливих описування: самих документів (цьому

присвячений ISAD(G)) та їх утворювачів (перша версія ISAD(G) не торкалася цих питань). Саме це стимулювало працю над іншим міжнародним стандартом.

Ним став ISAAR(CPF), тобто Міжнародний стандарт взірцевих архівних гасел для інституцій, осіб та родин (International Standard Archival Authority Records for Corporate Bodies, Person and Families). Його підготовка також ініціювалася канадськими архівістами, тим самим робочим комітетом із дискриптивних стандартів, що працював і над попереднім документом. Він же підготував розробку щодо завдань цієї уніфікації, її словник, правила використання гасел та інше.

Для підготовки міжнародного стандарту взірцевих гасел був виділений дворічний грант ЮНЕСКО, а розроблення проводилося підгрупою згаданої комісії ICA/DDS у такому складі: В. Дафф, Я. Далін, К. Ногаре, Х. Стайб. Перше засідання групи відбулося в Ліверпулі (листопад 1993 р.), де було досягнуто домовленості щодо визначення ключових слів, термінів, імен для архівного описування, які теж потрібно було стандартизувати. Перший варіант такого стандарту був схвалений на нараді в Гаазі рік по тому (жовтень 1994 р.) і поширений для обговорення архівною спільнотою. Остаточний варіант стандарту затверджено в листопаді 1995 р. на Паризькій нараді. Він має таку ж структуру, що й ISAD(G): вступ, словник термінів, два блоки (систем підпорядкування та інформаційний) [88].

Тісний зв'язок обох названих стандартів, розроблених світовою архівною громадськістю, не викликає питань. У найновішій версії ISAD(G) цей зв'язок прямо проklamований тими посиланнями на ISAAR(CPF), що містяться в глосарії до стандарту та додатках. Він пояснюється важливістю для описування імен осіб, назв інституцій та організацій, які є індексовими гаслами; їх використання при каталогізації та індексації має суворо нормуватися. Такому нормуванню і присвячений згаданий стандарт, який, досі не перекладений українською мовою. Нагальна необхідність у цьому для успішної праці з архівного описування не викликає сумнівів, і сподіваємося, що українські архівісти вже невдовзі зможуть використовувати і цей міжнародний стандарт.

Є потреба в кількох зауваженнях лінгвістично-термінологічного змісту. Існує практика впровадження в нашу термінологію з цієї проблеми словосполучення «авторитетний контроль», який, на мою думку, є недолугим і абсолютно неточним. Англійське слово «Authority», від якого походить термін «Authority control», має дуже багато значень, у тому числі – авторитет. Але в даному конкретному випадку йдеться про «джерело» і, таким чином, «Authority control» не має дослівного українського відповідника; його можна перекласти «як система логічного, системного чи адміністративного підпорядкування», характерна для певних документів. До речі, наші польські колеги у цьому випадку вживають термін «взірцеві гасла».

Подальша доля ISAD(G) простежується по двох напрямках: впровадження та наступне вдосконалення, адже 1999 р. завершився прокламований 5-річний цикл його функціонування. Оскільки цей стандарт поки не має обов'язкової сили, його впровадження полягає в ознайомленні з ISAD(G) в більшій кількості країн (станом на 2000 р. їх число дорівнює 17).

Інший аспект впровадження – вплив ISAD(G) на національні дескриптивні стандарти. Як приклад, польська архівна практика: польська версія міжнародного стандарту була видрукувана ще 1995 р., однією з найперших. Водночас – існує й власний стандарт описування – FOPAR, над яким від 1987 р. працював професор Б. Рижевський. Його відмінність від ISAD(G), який, безперечно, справив на FOPAR певний вплив, полягає в більший увазі до найпершого і найзагальнішого рівня описування – архіву, передусім архівів історичних.

Дещо інших засад дотримувалися скандинавські архівісти, які безпосередньо поклали ISAD(G) в основу національних стандартів: ARKIS (Шведська архівна система інформації); ASTA (Норвезька система архівної інформації для всіх). Останній з них адаптував міжнародний стандарт у цілому, проте не в усіх деталях. У створенні ASTA брали участь Національний архів Норвегії та Спілка місцевих і приватних архівів, тому вона спрямована на обслуговування всіх без винятку архівів – від великих державних до місцевих

та бізнесових. Це надзвичайно ускладнило завдання розробників, але сприяє полегшенню використання архівної інформації, створенню національної бази даних на всі архівні документи незалежно від місця їх зберігання. Більшу увагу ASTA звертає на відомості про утворювачів документів, і через це, будучи фактично однорівневою системою (тільки пофондовою), вона створює можливості історичного описання.

Беззастережно щодо необхідності відповідно до норм ISAD(G) переглянути друге видання англійського посібника з описування MAD 2 висловився його автор М. Юук. Він уже здійснив це минулого року, видрукувавши третє, перероблене видання MAD. Найбільшу увагу в ньому звернуто на описування аудіовізуальних та електронних документів і, безперечно, на зв'язок з Міжнародним стандартом архівного описування.

Дещо інакше розглядається проблема щодо співвідношення ISAD(G) із канадськими RAD. Х. Стайб, який брав участь у створенні обох стандартів, вважає найкращим шляхом впровадження ISAD(G) у Канаді подальше поширення національного стандарту RAD, наголошуючи на їх практично повній сумісності. У нечисленних випадках розбіжностей планується найближчими роками переглянути RAD [92].

З іншого боку, болгарські архівісти, видрукувавши переклад тексту з міжнародного стандарту, наполегливо працюють над власним, використовуючи лише мінімально необхідну сукупність описових статей, необхідних для пошуку одиниці описання в інформаційному масиві.

Із великим ентузіазмом сприйняли стандарт архівісти Центральної та Латинської Америки. Їх регіональне відділення ALA ще 1993 р. організувало семінар для поширення інформації про ISAD(G), а на семінарі 1995 р. вивчався й узагальнювався досвід впровадження стандарту з метою його імплементації в практику латиноамериканських архівістів. Аналогічні національні наради пройшли 1998 р. у Бразилії та Коста-Ріці. За підсумками такого обговорення національні та державні архіви Коста-Ріки, Куби, Колумбії й Чілі, приміром, розвивають свої бази даних, відштовхуючись від норм ISAD(G).

Таким чином, розроблений у першій половині 1990-х років дескриптивний стандарт здобув, без перебільшення, міжнародне визнання і поширюється в більшості країн світу; національні описові архівні норми або розробляються на його базі, або узгоджуються з його вимогами.

Цікавим прикладом дещо іншого ставлення до згаданого стандарту є німецький досвід. Як зазначив у своєму виступі на VI Європейській конференції архівів у Флоренції Н. Брюбах, старший викладач Архівшуле Марбург, стандартизація німецького архівного описування налічує вже понад 100 років. При цьому, на відміну від загальноєвропейської практики, вона розвивалася незалежно від бібліотечної, на підставі «Правил упорядкування та описання» Пруського державного архіву (1881). У 1950-х роках в обох німецьких державах були розроблені два паралельні стандарти: «Правила впорядкування та описання» колишньої НДР та «Принципи архівного описування документів» Й. Паприця, колишнього директора Марбурзької архівної школи, які базувалися на різній основі. Перші з них орієнтувалися виключно на зміст документів, другі – на контекст та структуру. Тому, хоча публікація німецького перекладу ISAD(G), здійснена фахівцями Марбурга в 1992 р., була зустрінута схвально, виникло цілком природне питання про доцільність третього стандарту.

Спеціальна конференція 1996 р. у Марбурзі дійшла висновку, що багаторівневе описування, яке вводиться ISAD(G), «створює нові можливості для комбінованого висвітлення структури, контексту та змісту для електронних пошукових засобів та розширення доступу, більшої прозорості архівалій на рівні функціонування баз даних». На базі 50 державних архівів різних рівнів, використовуючи підходи міжнародного стандарту, фахівці Архівшуле Марбург створили прототип електронної пошукової системи (MIDOSA Online).

Разом з тим у процесі впровадження певних змін зазнає і сам ISAD(G). На XIII Міжнародному конгресі архівів у Пекіні (Китай, 1996 р.) спеціальна тимчасова комісія МРА з дескриптивних стандартів (ICA/DDS), яка розробила ISAD(G), була перетворена на постійний комітет МРА. Цей комітет з

дескриптивних стандартів (ICA/CDS) визначив перегляд ISAD(G) 1994 р. найголовнішим завданням у своїй програмі на період 1996-2000 рр. Його склад зазнав істотних змін: головою стала французька архівістка К. Ногаре; до наявних членів ICA/DDS додалися представники Бразилії, Китаю та Фінляндії.

На початку 1998 р. у листі, розісланому всім організаціям – членам МРА, асоційованим членам та різним спорідненим інституціям, міжнародній архівній спільноті, комітет широко оголосив про бажаність отримання зауважень і пропозицій щодо перегляду попередньої версії ISAD(G). Таке саме звернення було вміщено на електронній сторінці МРА в Інтернеті. З метою започаткування роботи з перегляду стандарту на другому пленарному засіданні комітету була визначена крайня дата отримання зауважень – 15 вересня 1998 р.

На кінець вересня 1998 р. до Секретаріату ICA/CDS надійшло близько 33 відповідей від національних комітетів, організацій та осіб із 25 країн світу. Зауваження були зведені в резюме обсягом більш як 100 сторінок під назвою «Огляд зауважень на ISAD(G)», що був розісланий усім членам комітету; саме він став робочим документом другого пленарного засідання ICA/CDS, яке відбулося в Гаазі 19-22 жовтня 1998 р. На ньому був сформульований проект переглянутого ISAD(G), підготовлений з урахуванням отриманих зауважень. Цей проект поширювався між членами комітету і остаточно був опрацьований у робочому порядку, шляхом листування. Робота над ним завершилася на третьому пленарному засіданні комітету у Стокгольмі, Швеція; на початку 2000 р. його підготували для публікації й поширення на XIV Міжнародному конгресі архівів у Севільї, Іспанія (вересень 2000 р.).

Ця плідна робота стала можливою завдяки допомозі архівних установ, які спонсорували його роботу і надавали сприяння у проведенні засідань: Національного архіву Франції; Архіву міста Флоренція (Італія); Національного архіву Торро де Томбос (Лісабон, Португалія); Земельного архіву Стокгольму (Швеція); Міського архіву Гааги (Нідерланди); особливо Національного архіву Канади (Оттава), який фінансував роботу Секретаріату комітету ICA/CDS над стандартом МРА протягом чотирирічного терміну.

У результаті цієї роботи з'явилася нова, значно доповнена і перероблена версія Міжнародного стандарту архівного описування, що поширювалася як офіційний документ МРА на XIV Міжнародному конгресі архівів у Севільї у п'яти мовних редакціях: англійській, французькій, іспанській, італійській та португальській. Сподіваємося, що невдовзі до них додасться і український переклад, уже виконаний УНДІАСД. Тому знов-таки немає сенсу переказувати його зміст. Достатньо лише вказати, що змін у кількості елементів описування не відбулося – їх лишилося 26. Натомість додався ще один блок описування дескриптивного контролю; була збільшена кількість прикладів (до кожного правила) і, у зв'язку з появою ISAAR(CPF), були додані посилання на нього та введена спеціальна таблиця, що демонструє системний, адміністративний та інший зв'язок між елементами описування і ключовими словами. Крім того, з метою пояснення методів впровадження ISAD(G), додано розгорнуті приклади описань кількох фондів різних архівосховищ різних країн світу на всіх рівнях описування. Зауважимо, що українського перекладу ISAAR (CPF) досі не існує, хоча цього року минає вже п'ять років від часу його впровадження; отже, слід не зволікаючи видати цей стандарт українською мовою.

Щодо подальшої долі ISAD(G) слід взяти до уваги, що норма про п'ятирічний термін його перегляду не втрачає своєї сили. Крім того, у резолюції XIV Міжнародного конгресу архівів, у Стратегічному плані МРА на 2000-2010 рр. як окреме завдання передбачено подальший розвиток архівних стандартів, зокрема й описового.

Американські архівісти та бібліотекарі не припинили своєї роботи із вдосконалення MARC-формату для архівів. Абсолютно новим словом у цьому напрямку стає EAD – Encoded Archival Description (кодоване архівне описування). Ця система, розроблена професіоналами з Бібліотеки Конгресу США і Товариства американських архівістів у 1998 р., вдосконалюється і до сьогодні. Її мета – виправлення недоліків MARC, зокрема надання йому можливостей багаторівневого описання [29].

На думку фахівців, між EAD та ISAD(G) є суттєва відмінність: якщо останній стандарт має на увазі розкриття змісту описуваних документів, то перший орієнтований здебільшого на формально-структурний бік описання та комп'ютерне впровадження. Керівниця Марбурзької архівної школи А. Менне-Геріц так характеризує їх особливості: «Розвиток обох стандартів відштовхується від потреб обміну дескриптивною інформацією поза інституційні або національні кордони, із тим, щоб стимулювати спільні історичні дослідження. ISAD(G) орієнтувався на єдині бібліотечні каталоги і намагався створити щось на зразок бібліографічних стандартів для інтегрування архівних документів у великі бази даних. EAD має інше спрямування. Ще задовго до значного розширення доступу до Інтернету цей стандарт застосовував його майбутній метод шляхом відокремлення представлення дескриптивної інформації від її виставлення з метою користування. Як перший крок у розвитку EAD аналізу піддавалася текстуальна структура пошукових засобів. Так був сформований стандарт для їх форми і структури».

Втім, очевидно, що в стандарту EAD попереду ще великий шлях вдосконалення, і він не є конкурентом ISAD(G) з огляду на свої специфічні цілі та завдання. Однак деякі фахівці, зокрема Н. Брюбах, вбачають перспективу в поєднанні обох стандартів, вважають, що ISAD(G) у поєднанні з EAD «уже перетворюється на інструмент взаємопов'язаного і всеохоплюючого висвітлення змісту документів відповідно до їх контексту та структури, що надає користувачам нові можливості для їх дослідницької стратегії» [40].

У сучасних умовах, коли перед Україною стоїть нагальна проблема адаптації найкращих здобутків світової архівної науки, було б абсолютно зайвим доводити вітчизняним архівістам доцільність впровадження саме ISAD(G) у практику нашої роботи.

Про нагальні проблеми стандартизації архівного описування докладно писала ще 1995 р. відомий архівознавець та археограф Л. А. Дубровіна, але у зв'язку з недосконалістю на той момент архівного дескриптивного стандарту

запропонувала використати як основу для HAIS MARC AMC-формат. Нині, на мій погляд, орієнтацію на пристосований бібліографічний стандарт можна вже змінити, проте доказова частина статті Л. А. Дубровіної й досі лишається важливою. Крім цього, загального й абсолютно природного бажання адаптувати у своїй внутрішній практиці сформульовані світовою спільнотою уніфіковані вимоги до архівного описування, ми маємо також рахуватись із потребою вільно орієнтуватися в засадах описань як іноземних архівних довідників, інформаційних мереж, які з поширенням Інтернету стають усе доступнішими, так і закордонних архівів [91].

Перше завдання є дуже актуальним, оскільки українські архівісти вже тісно інтегровані принаймні у дві важливі міжнародні програми: «Відновлення Пам'яті Польщі», яка здійснюється під егідою Ради Європи і МРА, та російсько-американську «Документи з історії і культури євреїв в архівах України», що виконується за участю Російського державного гуманітарного університету та Проекту «Юдаїка» (США). Сьогодні на порядку денному – робота з третьою програмою: «Спільна архівна спадщина країн та народів Центральної і Східної Європи», до якої нам слід негайно залучитися. Очевидно, що це лише початок взаємовигідної спільної роботи, отже – вона вимагатиме міжнародних описових стандартів [67].

Друге завдання також є дуже актуальним, оскільки вітчизняні архівні установи залучилися до пошуку архівної Україніки у світі. Очевидно, що для цього потрібно вільно орієнтуватися в міжнародних дескриптивних стандартах. Крім того, почастишали випадки отримання з-за кордону українських архівів у вигляді оригіналів та копій, і без володіння західними методиками й стандартами архівного описування неможливо інтегрувати ці надходження до складу Національного архівного фонду.

Ще один момент тісно пов'язаний із проблемами комп'ютеризації архівів, проникнення процесів інформатизації в архівну справу, створення та функціонування вітчизняного архівного Web-сайту, наступної інтеграції в Європейську архівну мережу (European Archival Network), яку теж офіційно

представляли на XIV Міжнародному конгресі архівів у Севільї. Можна прогнозувати, що цей мотив набиратиме все більшої ваги, адже зв'язок інформатизації зі стандартизацією архівного описування є нерозривним, і ISAD(G) спеціально розрахований на поширення інформації про архівні фонди та менші структурні одиниці в електронній мережі, зокрема в Інтернеті.

Нарешті, нагальним у плані засвоєння норм Міжнародного стандарту описування є робота над його національним аналогом, що вже розпочата УНДІАСД. Цей національний стандарт має врахувати всі наявні позитивні напрацювання українського архівознавства 20-30-х та наступних років, але так само незаперечною умовою його ефективності є адаптація світових досягнень у цій галузі, останнім словом серед яких є ISAD(G).

У Канаді основна увага з 2004 р. була спрямована на створення загальної інтегрованої системи інформації про склад архівних ресурсів, а також електронної національної мережі. Було здійснено видання другої редакції стандарту RAD2. У процесі обговорення RAD2 взяли участь тисячі архівних фахівців Канади, що виявило значну розбіжність у думках різних консультантів. Випуск RAD2 мав на меті гармонізацію цих розбіжностей і узгодження канадського стандарту з ISAD (G), розробленим у США. У 2008 р. відбувся ще один перегляд основних підходів до архівного опису в Канаді (переглянутий варіант правил містить опис матеріалів на рівні колекцій). Специфічною особливістю цієї країни є значна активізація етнографічного й генеалогічного аспектів створення ресурсів як домінуючих у їхньому суспільному й історико-культурному житті. Осмислення важливості збереження й організації використання архівної спадщини привело до значної матеріальної підтримки процесу інформатизації державних архівів з боку канадського уряду [40].

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи вищесказане, можна стверджувати, що міжнародне архівне співтовариство, зокрема й архівні інституції Канади, пройшли значний

шлях стандартизації архівного описування, авторитетних баз даних і цифрового ресурсу. Вони брали активну участь у створенні та впровадженні стандартів архівних даних, ініційованих МРА, зокрема ISAD (G) та ISAAR (CPF) (Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб та сімей), здійснили розроблення й конкретизацію канадських і австралійських правил архівного опису. Основними релевантними стандартами в галузі створення цифрових архівних ресурсів стали: MARC-формат (Machine Readable Cataloguing) [47] (з національними відмінностями), MODS (Metadata Object Description Schema) [49], METS (Metadata Encoding and Transmission Standard), PREMIS (Preservation Metadata Implementation Strategies) [66], DCMІ (Dublin Core Metadata Initiative), у розробленні яких брали участь національні установи (у тому числі бібліотеки) Канади. Хоча національні стандарти в процесі узгодження було приведено у відповідність із міжнародними, вони зберегли свою специфіку.

ВИСНОВКИ

Архіви є результатом діяльності суспільних організацій, формують суспільну та історичну спадщину першочергового порядку, що робить можливим передачу майбутнім поколінням відбитків діяльності, як державної влади, так і народів та окремих груп. Можливості цифрових технологій найяскравіше проявляються в пошуку необхідних документів в електронному архіві – при використанні цифрових технологій можна миттєво віднайти документ без допомоги архівного співробітника, що мав би знайти цей документ на полиці сховища. Збереження цифрових документів як історико-культурної та наукової національної спадщини вимагає нових форм організації, нових методів роботи і нового способу мислення. Ці програми мають включати не лише технічні аспекти, а й спеціальну підготовку, яка дозволить персоналу адаптуватися до мінливого середовища і до тих змін у напрямі діяльності, які воно обумовлює.

Канада є країною, яка була лідером у створенні дескриптивних стандартів у галузі архівного описування та формування електронних ресурсів, сьогодні вона є прикладом інформатизації в архівній сфері. Архівна система Канади є одним з найбільш вдалих прикладів інтегрованого мережевого ресурсу, який є свідченням піклування архівної системи щодо висвітлення своєї діяльності, її потужним джерелом, яке всебічно розкриває документальну спадщину Канади. Це є наслідком реалізації координації різних архівних установ Канади у галузі організації роботи, що завершилася створенням низки дескриптивних стандартів, організацією єдиної мережі, комплексних інформаційних сервісів та інтеграції ресурсів на базі сучасних технологій. Формування інтегрованих ресурсів відповідає сучасним тенденціям та передбачає розподілену систему доступу до цифрових ресурсів архівної спадщини та історико-культурних фондів Канади.

Асоціацію канадських архівістів створено у 1975 р. задля задоволення потреб зростаючої архівної спільноти та репрезентації її інтересів, забезпечення

лідерства в архівній сфері. Протягом свого існування асоціація канадських архівістів мала значний вплив на розвиток архівної справи у Канаді та організацію канадської архівної системи, об'єднавши архіви та архівістів у єдине ціле. Сьогодні Асоціація продовжує відігравати важливу роль у популяризації канадської архівної спадщини.

Інформаційний ресурс «Архіви Канади» є інтегрованою розподіленою системою доступу до цифрових ресурсів архівної спадщини та історико-культурних фондів Канади. Такий спосіб організації комплексних інформаційних сервісів відповідає сучасним тенденціям створення інтегрованих інформаційних ресурсів. Явища інтеграції і глобалізації, властиві сучасному суспільству, впливають на різні сфери людської діяльності.

Цифровий ресурс «Архіви Канади» має розвинуту багаторівневу пошукову систему: базу даних проектів, Інтернет-навігатор архівних установ, перелік цифрових проектів та віртуальних експозицій, інтерактивну карту архівних установ мережі проекту.

Структура запису кожного проекту складається з 8 пунктів та включає необхідні метадані, за якими є можливість його відшукати в базі даних:

- Установа (Institution);
- Провінція (Province);
- Дата створення (Creation date);
- Хронологічні межі (Coverage dates);
- Опис (Description);
- Навчальний ресурс (Educational resources);
- Мова (Language);
- Права (Copyright information).

Основні елементи опису електронних колекцій відповідають міжнародному стандарту метаданих Dublin Core Metadata Initiative для опису електронних інформаційних ресурсів, який є оптимальним з огляду на простоту його застосування і надання можливості побудови мета описів необхідної повноти.

Електронні ресурси провінційних архівів Канади є розвинутими, вони організовані на єдиних засадах у канадській архівній мережі, представляють як загально організаційну інформацію, так і широко відображають специфіку історії регіону, його документальний ресурс, специфіку архівного пошуку, включають авторитетні файли установ та осіб, путівник по архівних установах, тематичний покажчик, географічний покажчик. Організована у вигляді баз даних інформація має багатоаспектний пошук за ключовими словами, назвами фондів, типами документів, датою створення, тощо. Мережева платформа дозволяє продовжувати нарощувати будь-яку інформацію.

Слід відзначити й заохочення збирання, зберігання і використання архівних матеріалів канадськими провінційними архівами, прагнення до розвитку та популяризації архівної професії, підвищення її статусу, організацію онлайн конференцій, проведення семінарів та практикумів; поширення інформації, яка стосується архівної діяльності та управління.

Міжнародне архівне співтовариство, зокрема й архівні інституції Канади, пройшли значний шлях стандартизації архівного описування, авторитетних баз даних і цифрового ресурсу. Вони брали активну участь у створенні та впровадженні стандартів архівних даних, ініційованих Міжнародною радою архівів, зокрема ISAD (G) та ISAAR (CPF) (Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб та сімей), здійснили розроблення й конкретизацію канадських і австралійських правил архівного опису. Хоча національні стандарти в процесі узгодження було приведено у відповідність із міжнародними, вони зберегли свою специфіку.

Стандарт ISAD (G) надає ієрархічну модель рівнів систематизації для фонду та його складових (компонентів). Фонд може поділятися на: підфонди (sub-fonds), серії (series), підсерії (sub-series), справи (files), окремі одиниці (items). Ці рівні можуть поділятися на невизначену кількість проміжних рівнів відповідно до складності внутрішньої структури фонду.

Стандарт ISAD (G) заснований на відповідності між цими органічними рівнями систематизації й рівнями опису. Кожний рівень опису відповідає рівню

систематизації. Частина фонду можуть бути описані окремо, використовуючи відповідні елементи стандарту ISAD (G).

Двадцять шість елементів, ідентифікованих у стандарті ISAD (G), організовані в сім об'ємних розділів стандарту (7 areas of descriptive information).

- Розділ «Ідентичність» (Identity). Містить інформацію, необхідну для ідентифікації одиниці опису. Розділ є обов'язковим для будь-якого опису й на будь-якому рівні, містить істотну інформацію для розпізнавання описуваної архівної одиниці та полегшення її пошуку.

- Розділ «Контекст» (Context). Містить інформацію про походження та зберігання одиниці опису. Розділ призначений для наведення даних про історію, зміст (контекст), походження, історію зберігання й джерела надходження або передачі документів.

- Розділ «Зміст і структура» (Content and structure). Містить інформацію про тематику й упорядкування матеріалів в одиниці опису, стислу анотацію щодо змісту документа, систематичні індекси та класифікаційні коди тощо.

- Розділ «Умови доступу та використання» (Conditions of access). Містить інформацію про юридичний статус документа, зазначає умови, що обмежують або впливають на доступність архівних матеріалів.

- Розділ «Аналогічні (зв'язані) матеріали» (Allied materials). Містить інформацію про безпосередньо пов'язані з одиницею зберігання архівні матеріали: наявність оригіналів, копій або перевидань архівних матеріалів; наявність в інших архівах матеріалів, пов'язаних принципом походження.

- Розділ «Примітки» (Notes). Містить важливу інформацію, яку необхідно зафіксувати і яка не може бути розміщена ні в якому іншому місці.

- Розділ «Облік» (Description control). Містить інформацію про те, як, коли і ким архівний опис був підготовлений, примітки архіваріуса.

Зміст кожного елемента даних складається з: найменування елемента опису, зазначення мети, інструкцій для запису відповідної інформації в межах елемента та прикладів, що ілюструють дотримання правил.